

Estlands-nytt

Utgitt av Norsk-estisk forening

Regjeringsskifte i Estland

Juhan Parts og Andrus Ansip

Av Jostein Langmyr

Etter valget i mars 2003 fikk ingen partier skikkelig overtak i det 101 representanter store parlamentet. Det ble dannet en koalisjon bestående av nykommeren Res Publica (28 repr.), ringreven Reformpartiet (19) og det rurale Folkeforbundet (13). Disse fordelte regjeringspostene med fem taburetter til Res Publica og henholdsvis fem og fire til de to andre. Med støtte fra 60 representanter kunne regjeringen sitte trygt – om partiene bare klarte å samarbeide. Avtalen dem imellom gikk blant annet ut på at de skulle holde sammen perioden ut, dvs. til mars 2007. Det ville vært ny rekord, for i Estlands nye selvstendighetsperiode har enda ingen regjering sittet i fire år. Og like før påske hadde statsminister **Juhan Parts** fått nok. Han tok katten og gikk. → 4

Esternes kursendring

Av Kristin Liabakken

I Estlands-nytt nr. 3, oktober 2004, beskrives EU-inngåelsen i Estland som et krigstog. Dette gav seg bl.a. utslag i hamstring av næringsartikler med lang holdbarhet, og vitnet nærmest om forventning om krig, skriver Jostein Langmyr. Han definerer i artikkelen "Estlands krigstog mot EU" sukkerprisen som et barometer for det estiske rikets tilstand og nevner at den har nådd uante høyder, dvs. steget til over det dobbelte i løpet av et års tid. Hvordan skal vi tolke dette? spør Langmyr. → 20

Estlands-nytt

Allment tidsskrift for Estlands-interesserte

Utgiver: Norsk-estisk forening

Redaksjon: Øyvind Rangøy, Kuu 39-64, EE 50104 TARTU,
tlf. + 372 747 2624, e-post: rangoy@online.no
Turid Farbregd, Granvågen 14 A 36, FI - 00270 HELSINGFORS,
tlf. +358 9 477 1488, e-post: turid.farbregd@kolumbus.fi
Else-Jannike Kuum, Vækerø terr. 10 B, 0282 OSLO, tlf. priv.: 22 50 63 86.
Vignetter: Asko Künnap, Zoom

Ombrekking og trykking: AS Prisma Print, Tartu mnt 63, EE 10115 TALLINN,
tlf. +372 6115 530, faks +372 6115 531.

Redaksjonen avsluttet 3.5.2005. Stoff til neste nummer må være redaksjonen i hende
seinst 31.8.2005. Sendes per e-post til redaksjonen, se adressene ovenfor.

Annonsepriser: 1/1 side kr 1 200, 1/2 side kr 600 og 1/4 side kr 400, tillegg for farger.

Av innholdet

Regjeringsskifte i Estland	1	Estisk sjakk	33
Esternes kursendring	1	Dramadagar i Tallinn	42
Stalin og Sovjet på offensiven	11	Arvo Pärt 70 år	44
Statens kontinuitet	12	Nordmann i estisk MGP	45
To land – ein by	23	Esternes hjemlengsel	48
Rapport fra Diakonisjukehuset	28	Vellykket estlandsseminar	52
Årets estlandsvenn	30	Møte med norsk godseier	56

Slik redaksjonen ser det

Vi har denne gangen fått inn uvanlig mange spennende bidrag. Erik Rosendahl forteller om estiske sjakkspillere og gir oss et vell av historisk informasjon. Andres Niitsoo er også opptatt av historien og av kontinuitetens betydning. Den unge antropologen Kristin Liabakken gjorde interessante observasjoner under feltarbeid i Estland. Elena Jacobsen skriver om hamarmannen som er blitt godseier i Estland. Hege Boman Grundekjøn rapporterer om estlandsseminar. Osv. osv.

Helt enormt gleder vi oss over den kontakten vi har fått med det estiske miljøet i Rogaland. Vi har visst at det går for seg litt av hvert rundt omkring i landet, men vi har ikke fått informasjon om særlig mye av det. Nå kom det først stoff om markering av Estlands nasjonaldag på biblioteket i Stavanger. Det var innsendt av Geir Tore Aamdal som nesten med det samme begynte å planlegge flere bidrag til de forskjellige spaltene. Ulrika Hurt, også hun i Stavanger, har skrevet om komponisten Arvo Pärt, og lover like ens å fortsette samarbeidet. Så nå må Bergen skjerpe seg! Vi har ikke hørt så mye fra de kanter i det siste. Og hvorfor er det så stille i Trondheim? Hva holder egentlig trønderne på med? Jo forresten – dramaturgen Per Ananiassen fra Trøndelag Teater rapporterer fra dramadager i Tallinn, og Ann-Elin Slettahjell står på som alltid. Men hvordan går det i Tromsø? Hva skjer? Vi tar imot rapporter og artikler.

Til sommarbruk

Turistsesongen er snart i gang for fullt. Vi repeterer minipaløren som var ein suksess i fjor. Samtidig minner vi om at det er parlørar og hendige lommeordbøker å få kjøpt.

Tere! Kuidas käsi käib?

Täna, hästi.

Mis su nimi on?

Mulle meeldib Eestis.

Tallinn on ilus linn.

Nägemist!

üks, kaks, kolm, neli, viis

Hei! Korleis står det til?

Takk, bra.

Kva heiter du?

Eg likar meg i Estland.

Tallinn er ein vakker by.

På gjensyn!

ein, to, tre, fire, fem

Fra lederen i Norsk-estisk forening

Dagens Russland og stalinismens overgrep mot de små land

I Aftenposten 8. april 2005 påstår førstesekretær ved den russiske ambassaden i Norge, Andrei Rusakov, at de baltiske land sluttet seg frivillig til Sovjetunionen i 1940. Det er mulig at han personlig vet bedre, men vi må regne med at han her gjengir en offisiell russisk versjon av det som skjedde. Det er uhyggelig at dagens russiske ledere holder på en historiefortolkning som fornektet drap, deportasjoner, arrestasjoner, konfiskering av eiendom og en fullstendig overtagelse av de små nasjonene Estland, Latvia og Litauen.

Før Sovjetunionen gikk i oppløsning ble det aldri tatt et oppgjør med egne forbrytere og egne forbrytelser. Fra et regime som terroriserte både sine egne innbyggere og andre nasjoner, ble det aldri bedt om unnskyldning. Men hvorfor skal dagens Russland følge opp denne politikken? Hvor er det de russiske makthaverne vil? For oss som har nære kontakter med Estland, var Rusakovs innlegg skremmende lesning. Vi kjenner mennesker som ble rammet av terroren, og vi har hørt vitnemålene. Jeg tror folk i de baltiske landene gjerne vil høre andre russiske stemmer enn de som bare gjentar bortforklaringene av noen av den nære historiens verste overgrep. Hvor er disse stemmene?

I dagens frie Estland har det hatt høy prioritet at ofrene ikke skal glemmes og den brutale historien forties. Dette er et smertefullt arbeid som åpner mange sår. De faktiske hendelsene er bl.a. dokumentert i okkupasjonsmuseet i Tallinn, som er vel verdt et besøk, også for Rusakov og andre som hevder sære historieoppfatninger.

At soldater fra alle de land som en gang utgjorde Sovjetunionen, kjempet heltetmodig sammen med de vestlige allierte for å knuse nazismen, vil ingen benekte. Men dagens russiske ledere kan ikke til stadighet trekke fram nazismens ugjerninger for å dekke over Sovjetunionens undertrykkelse og utslettelse av små, selvstendige nasjoner.

Vi i Norsk-estisk forening forsøker å bidra litt til kunnskap om historie, politikk og samfunn gjennom tidsskriftet Estlands-nytt der vi har behandlet dette temaet flere ganger. Rusakovs avisinnlegg er et bevis for at arbeidet til Norsk-estisk forening er nødvendig. Vi kan hjelpe Rusakov også dersom han er ærlig interessert i å vite hva som virkelig skjedde i Baltikum i 1940 og siden under den lange sovjetokkupasjonen som varte helt til 1991.

Else-Jannike Kuum

fra side 1 Regjeringsskifte

Koalisjonen hadde allerede flere ganger i løpet av de nesten to åra knaket alvorlig i sammenføyingene. Det hadde ytre sett gått verst ut over Reformpartiet som nylig hadde vært nødt til å skifte ut den tredje av sine fem ministre. I høst måtte økonomi- og kommunikasjonsminister **Meelis Atonen** vike for **Andrus Ansip**, noe en egentlig kunne oppfatte som en rokadé innen partiet der det ble gjort plass for partilederen i regjeringen. Forsvarsminister **Margus Hansons** avgang skjedde etter uforsiktig omgang med statens hemmeligheter, se Estlands-nytt nr. 1, 2005.

Den offisielle årsaka til utenriksminister **Kristiina Ojulands** avgang i februar i år hadde også med statlige hemmeligheter å gjøre. Uorden i departementskontorene hadde ført til at et stort antall – nærmere bestemt 93 – hemmelige dokumenter var kommet på avveie. Til å begynne med stilte Reformpartiet seg bak ministeren sin, men svingte utenom da det gikk mot regjeringsskifte. Det var ikke lett å finne en ny utenriksminister. **Rein Lang** fikk til slutt oppgaven, men rakk ikke å sitte mange ukene på posten før det hele raknet.

Reformpartiet fant i mars en mulighet for hevn. Hadde det ikke rammet justisminister **Ken-Marti Vaher**, ville det sannsynligvis ha rammet en annen minister fra Res

Publica. Vaher hadde en plan for hvordan korrupsjonen bedre kunne bekjempes, noe som var et viktig programpunkt for republikanerne. Planen ble sterkt kritisert og blant annet stemplet som stalinistisk fordi det var foreslått minimumstall for oppklarte korrupsjonssaker på årsbasis. Et mistillitsforslag mot ministeren gikk til votering i Riigikogu 21. mars, selv om Juhan Parts gjorde det klart at blir Vaher kastet på dette grunnlaget, går han selv av som statsminister. Etter 54 stemmer mot Vaher gikk Parts. Muligens var dette så langt i samsvar med Reformpartiets strategi for hvordan statsministerposten skulle omfordeles til Reformpartiet og Andrus Ansip. Regjeringen kunne ha fortsatt med samme koalisjon. Men nå var det Parts og Res Publica som var "såra og djupt vonbrotna". Dermed ble det ingen samling på høyresida, som noen hadde gjort seg til talsmenn for. De regnet da med Res Publica, Reformpartiet og Fedrelandsforbundet. Juhan Parts gjorde flere nærmest desperate forsøk på å komme tilbake til regjeringsforhandlingene. Men hans tid var definitivt forbi.

Valget i 2003 hadde langt på vei vært et spørsmål om å være for eller imot **Edgar Savisaar**. Senterpartiet hans fikk størst oppslutning fra velgerne (25,4 %), men han klarte ikke å finne villige samarbeidspartnere. Nå fikk han enda en gang kortene

spilt i hendene på seg. Han var med ett slag salongfåhig og invitert til koalisjon med Reformpartiet og Folkeforbundet. Etter flere avhopp fra Senterpartiet kan ikke Savisaar lenger stille med 28 representanter i ryggen, men et tilbakehopp økte gruppa til 20, og det er tross alt det nest største partiet i Riigikogu og det største i den nye koalisjonen, som totalt regner med støtte fra 52 av 101 representanter. Faktisk stemte 53 for Ansip som ny statsminister. Selv om Reformpartiet og Folkeforbundet fortsetter, mens bare det "høyresentralt" Res Publica gikk ut av koalisjonen og bare det "venstresentralt" Senterpartiet kom inn, så blir dette av kommentatorene oppfattet som et langt skritt mot venstre.

Andrus Ansip (48) er en dyktig politiker, ingen tvil om det. At han henvendte seg til Savisaar med en direkte oppfordring om å ta en ministerpost, var sannsynligvis en genistrek. Savisaar ble myk som smør i hendene på den nye sjefen. Herr statsministeren inviterte inn i varmen ved regjeringbordet, og Savisaar vil sikkert legge vinn på å bevise for partnerne og hele folket at han absolutt er en mann det går an å samarbeide med. De som har påstått noe annet, kan sitte der med lang nese. Tiden vil vise om

Andrus Ansip

Estlands regjeringer nevnt etter statsministeren:

1. Edgar Savisaar (til februar 1992)
2. Tiit Vähi I (februar – oktober 1992)
3. Mart Laar I (oktober 1992 – nov. 1993)
4. Andres Tarand (nov. 1993 – april 1994)
5. Tiit Vähi II (april 1994 – nov. 1995)
6. Tiit Vähi III (nov. 1995 – mars 1997)
7. Mart Siimann (mars 1997 – april 1999)
8. Mart Laar II (april 1999 – januar 2002)
9. Siim Kallas (januar 2002 – mars 2003)
10. Juhan Parts (april 2003 – mars 2005)
11. Andrus Ansip (april 2005 – ??)

det ligger virkelige motsetninger bak når Ansip hevder at det meste fortsetter som før, mens Savisaar når han opptrer på egen hånd, erklærer at nå skal alt bli annerledes og mye bedre.

Politisk dyktighet blir nødvendig når regjeringsprogrammet skal settes ut i livet. En aviscommentator bemerket i april at om partilederne forhandler en stund til, så er snart alle estere millionærer, for inntektssida i budsjettet ble fylt med prat og utgiftssida blant annet med omfattende sosiale prosjekter. Den nye regjeringen er døpt til hvitløksregjeringen etter hvitløksrestauranten der en del av de gemyttlige forhandlingene ble ført. Når blivende ministre er i god stemning, tror de at de kan flytte fjell, så det var tilsynelatende ingen grense for hva de nye maktbaberne skulle iverksette.

De liberales ønsker blir tilfredsstillt ved skattesenkning. Til tross for mindre inntekter skal staten likevel påta seg større forpliktelser for å tilfredsstille Senterpartiets krav om hevet alderstrygd, gratis skolemat, kommunal boligbygging, og Folkeforbundets insistering på støtte til utkantene, til bønder og andre småfolk. En kunne tro at tidligere regjeringer har sittet på skjulte berg av penger som nå endelig skal fram i dagen til beste for land og folk. Men realiteten er nok den at regjeringen vil måtte ta opp lån for å holde løftene. Eller de kan finne statlig eiendom å selge, det er et van-

Noen av punktene i regjeringsprogrammet:

- skatteprosenten skal ned til 23 % i 2006 og med én prosent årlig til 20 % i 2009
- skattefritt beløp blir i 2006 øket til 2000 eek i måneden
- fødselspengene skal opp til 5000 eek
- foreldrelønna blir forlenget med tre måneder
- alderstrygda går 1. juli opp til 2700 eek, og fra 1. april 2006 til 3000 eek
- effektivisert forebygging av hiv og aids
- fortsatt fri yrkes- og høgskoleutdanning
- gratis skolemat i grunnskolen også for 5.-9. klasse
- støtte til kommunal boligbygging
- økte overføringer til landbruket
- kompensasjon til bønderne for skade på avlingene i 2004
- støtte til gjenoppbygging av kinoneffektverket

Villu Reiljan.

alt i beste mening, kan vi vel se det som en indirekte oppfordring til folk om å passe godt på helsa si.

Estiske regjeringer sitter normalt ikke lenge, og de arbeider ikke ut fra et program med langsiktige mål. Det er blitt stadig tydeligere at den politikken de kan ha håp om å realisere, er en prosjektpolitikk. Forskjellige prosjekter blir kjørt fram og får oppmerksomhet. Etterpå slår politikerne seg på brystet: Se dette har partiet vårt utrettet. En typisk slik sak er Reformpartiets foreldre-lønn som kommer relativt få barn til gode, mens 300 000 barn født før 1. januar 2004 får på asjetten et beskåret stykke av kaka si.

Reformpartiet tar selv fem ministerposter og soper inn både statsminister- og utenriksministerposten. I en regjeringskoalisjon er det kutyme at disse to gjæveste postene blir fordelt mellom hovedpartnerne i samarbeidet. Nå la **Urmas Paet** (30) bort kulturministerens portefølje og tar seg heretter av utenrikspolitikken i stedet for **Rein Lang** som vandret fra utenriksdepartementet over til justisdepartementet. **Paul-Eerik Rummo** fortsetter som befolkningsminister og **Jaak Jõerüüt**, som hoppet inn i november, fortsetter som forsvarsminister.

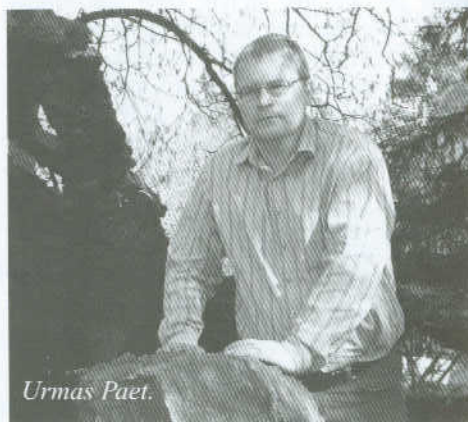
Senterpartiet hadde problemer med å stille mannskap etter alle utmeldingene av partispisser med ministererfaring, og det var stor spenning med hensyn til hvem som skulle havne på de fem postene. Partileder Edgar Savisaar ble selv økonomi- og sam-

lig middel både for liberalister og populistere når de syns at de har et prosjekt. Eller...? Etter to uker i posisjon kom det første spareforslaget: nedskjæring av sjuketryk-

da. Hvis vi tar

ferdselsminister, **Mailis Reps** kom tilbake som undervisningsminister. Politisjef **Kalle Laanet** i vestregionen tok imot innenriksministerporteføljen. Pressemann og høgskolelærer **Raivo Palmaru** tok fatt som kulturminister. Den vanskelige posten som sosialminister ble betrodd tidligere ordfører i Võhma, **Jaak Aab**, som ved presentasjonen av ministerkandidatene gjorde et nummer av å skjule seg for fotografene bak ryggen på de andre. Det kommer han ikke til å klare i lengden. Sosialministeren har i samtlige regjeringer sittet svært utsatt til, og Aab må belage seg på å figurere nesten daglig i avisoppslagene.

Partileder **Villu Reiljan** i Folkeforbundet fortsetter som miljøminister og **Ester Tuiksoo** som landbruksminister. Partiet har støtte fra bygdefolk og småfolk utover i landet, så regionalminister **Jaan Õunapuu** kommer naturlig nok fra deres rekke. Det store spørsmålet var hvem et slikt parti kunne stille opp med som finansminister. Det ble den avsatte skattedirektøren **Aivar Sõerd**.

Urmas Paet.

Samtlige fem ministre fra Reformpartiet hadde sittet i regjeringen tidligere. Senterpartiet stilte med Laanet, Palmaru og Aab som nye navn, og Folkeforbundet meldte på Sõerd som hittil ubeskrevet ministerblad.

Kjønnsfordelingen i den nye estiske regjeringen viser at 13 poster gikk til menn og 2 til kvinner (Mailis Reps og Ester Tuiksoo). Vi sier ikke mer. (27.4.05)

Stalin-Hitler-pakten igjen

Av Jostein Langmyr

Seksti år vil etter gammel regning si to generasjoner. Så lenge har det gått siden den offisielle slutten på andre verdenskrig. For Baltikum tok ikke krigen slutt før de fikk selvstendigheten tilbake i 1991. Da er det forståelig at mange baltere fortsatt føler seg urolige og utrygge: Kan det tenkes at russerne kommer igjen? En ofte gjentatt sovjetisk løgn og et mareritt for balterne var påstanden om at de frivillig skulle ha sluttet seg til Sovjetunionen. Det er noe av bakgrunnen for at balterne ønsker en innrømmelse fra Russland som går ut på at de ble sovjetrepublikker ifølge avtalen mellom Stalin og Hitler i 1939. I den baltiske frihetskampen i 1980-åra var dette en sentral sak: Moskva må innrømme at det ble sluttet en slik overenskomst med nazilederen Adolf Hitler, den som i Baltikum er kalt Molotov-Ribbentrop-pakten etter de faktiske underskriverne.

I oppkjøringen til festlighetene i Moskva 9. mai er paktens eksistens igjen aktualisert. Vladimir Putin har glemt hvor langt historiske fakta ble innrømmet av Mikhail Gorbatsjov og Boris Jeltsin. I memoarene fra 1994 går Jeltsin så langt som til å si at pakten var en utkrystallisering av skitten politikk. Under et besøk i Estland 1998 uttalte Finlands daværende president, Martti Ahtisaari, offisielt at Russland burde forholde seg like ærlig i de baltiske forbindelsene som overfor Finland.

I intervju med radio og fjernsyn under et besøk i Slovakia i slutten av februar i år viste Putin til pakten som en reaksjon på den pakten Storbritannia og Frankrike hadde sluttet med Hitler i München et år tidligere. Putin hevdet at Molotov skrev under avtalen for å beskytte sovjetiske interesser

Ribbentrop skriver under viktige dokumenter i påsyn av Molotov og Stalin.

og sikkerheten på vestgrensene. Dette var en gjentakelse av Stalins gamle påstand.

Gjetninger går ut på at nå som Russland som fortsettele av Sovjet ønsker å stå i sentrum som fredsbringeren i Europa, passer det dårlig å gjøre innrømmelser med et slikt innhold fordi det samtidig ville være å innrømme at Sovjet var en medskyldig i den samme krigen.

En direkte beskyldning i den retning ble framsatt av Latvias president Vaira Vike-Freiberga da hun i januar meddelte at hun takket ja til Putins invitasjon til festlighetene i Moskva 9. mai. Hun hevdet at Hitler og Stalin bar hovedskylda for de enorme tapene og lidelsene krigen forårsaket.

Putins historiesyn ble muligens påvirket av møtet med George W. Bush i Bratislava i mars. Dagen etter forsikret Putin at han

respekterte den oppfatningen som var framsatt i Baltikum, at slutten på andre verdenskrig betydde tapt selvstendighet. Samtidig gikk latviske historikere med på å gjøre endringer i den engelske oversettelsen av en nyutkommet bok om landets historie: Fangeleiren i Salaspils under krigen skulle bli kalt "konsentrasjonsleir" ikke bare én gang, men flere ganger!

Tony Blair sendte Latvias president et vennlig brev som uttrykte forståelse for landets historieoppfatning samtidig som det inneholdt en oppfordring til ikke bare å beskjeftige seg med historien, men også å se framover. Vike-Freiberga kommenterte at det ville være en hjelp i bevegelsen framover om de andre lederne i Europa kom med liknende uttalelser. Og det gjorde de, flere av dem.

Da Bush i mars besøkte Europa, konkurrerte de baltiske lederne om hans oppmerksomhet. Vike-Freiberga snakket med ham to ganger i Brussel, Litauens president, Valdas Adamkus, én gang. Estlands tidligere statsminister, historikeren Mart Laar, fikk på politikerkonferensen i Bratislava anledning til overfor Bush å gjøre rede for fortidens betydning.

Latvias president ser ut til å få full uttelling for beslutningen om å dra til Moskva i mai. USAs presidentpar kommer innom Latvia som det eneste av de tre baltiske land når han gjør en stans på vei til Putins feiring. Han skal etter planen være i Latvia 6.-7. mai. Den siste av disse dagene skal han i Riga også treffe den estiske og den litauiske presidenten. De personlige kontaktene spiller igjen en rolle. Vike-Freiberga har heller ikke noen språkproblemer i vestkontaktene. Hun kom hjem til det selvstendige Latvia etter å ha levd mesteparten av livet i eksil i Kanada. Hun skal være en god venninne av Laura Bush.

Hitler – for en tid Stalins forbundsfelle.

Latvias USA-kontakter ser med andre ord ut til å være i orden. Naboforholdet er det muligens verre med. Verden fikk enda en bekreftelse på at de baltiske statene ikke har så mye mer til felles enn den geografiske beliggenheten mellom Russland og Østersjøen. Både estere og litauere ble såret på grunn av Vike-Freibergas egenrådige handlemåte. Et kjøligere forhold mellom de baltiske lederne kunne være grunnen til at Vike-Freiberga uteble fra presidentmøtet i Tallinn siste uke i mars der ettårsdagen for de tre landenes Nato-tilslutning ble markert med Rüütel og Adamkus i spissen.

Foreløpig er det ingen utsikter til utladning av den politiske spenningen som ligger i lufta. I forholdet Russland – Baltikum er det kanskje enklere for Vaira Vike-Freiberga og Valdas Adamkus enn for Estlands president. Disse to hjemvendte eksilbaltene har personlig aldri hatt noe med Sovjet å gjøre. For Arnold Rüütel er det mer komplisert. Mens Estland enda var sovjetrepublikk, satt han på den politiske toppen. Det er naturlig at han nå ekstra sterkt understreker det nasjonale sinnelaget sitt. Samtidig må han trå forsiktig og har derfor sagt fra at han ikke deltar i minneseremonien på Maarjamäe i Tallinn 8. mai. Han skal i stedet drive med noe så uskyldig som å holde morsdagstale.

På Maarjamäe er det gravlagt estere som kjempet for sitt land på forskjellige fronter og i forskjellige lands uniformer. I tillegg er det graver for falske russere og tyskere. Stedet blir besøkt av enkeltpersoner og av større grupper. Det blir lagt ned blomster på gravene og ved minnesmerkene. På grunn av sekstiårsminnet blir det i år gjort ekstra vesen av stedet. Maarjamäe har aldri vært særlig flittig besøkt av russerne, som har holdt seg til bronsesoldaten sin på Tõnismägi. Nå blir saken framstilt som om Maarjamäe er til minne om nazister og fascister. Sant nok blir dette litt formildet ved den omstendighet at regjeringen vil legge ned krans ved minnesmerket over tyskernes ofre i konsentrasjonsleiren i Klooga, knapt fire mil vest for Tallinn.

Monument og graver

Da russerne okkuperte Estland i 1940, dødela de enten i 1940–41 eller i løpet av de fem-seks første åra etter krigen mesteparten av de minnesmerkene som var reist etter frihetskriegen. Minnesmerkene i Rakvere, Kadrina, Pärnu og Valkla ble sprengt i lufta. Kalevipoeg i Tartu ble sendt i smelteovnen. Mange monumenter ble kastet i elva, i et vann, eller sendt til pukkverket. Noen steder unngikk de den triste skjebnen. Det gjelder Vormsi, Pilstvere, Harju-Risti, Paide, Keila og noen til.

Fornminnedirektoratet melder at det på estisk område er 216 fredete fellesgraver fra krigens tid. Den russiske ambassaden organiserte sommeren 2004 stell av sovjetiske soldatgraver, eller heltegraver, som de kaller dem. Samtidig fant de fram til 75 graver som fra før ikke var registrert som heltegraver. Interessen for gravene var et ledd i forberedelsene til feiringen av 9. mai 2005 da det er 60 år siden Tysklands kapitulasjon, fra russisk synspunkt 60 år siden de befrikk Europa. Alt høsten 1944 marsjerte de inn i Estland, og til Tallinn ankom de sammen med en estisk militæravdeling og jagde ut tyskerne. (ay 4.3.05)

Til minnestunden på Maarjamäe drar Andrus Ansip, og det gir Russlands propagandamaskin tungt skyts, allerede skriker de: Se, presidenten kommer ikke til Moskva 9. mai, men statsministeren deltar på naziarrangement 8. mai! Dette vil også bli en ekstra provokasjon for Estlands russere som ikke kan dra til feiringene i Moskva og i stedet tradisjonen tro søker til bronsesoldaten. De har utstyrt seg med det nødvendige for å tenne den evige ild på nytt ved soldatens fotter. Borgermester Tõnis Palts vil unngå etniske gnisninger og har satt forbud mot å tenne ilden. Estlandsrusserne svarte med trusler om å stanse togtrafikken mellom St. Petersburg og Tallinn, og derved blant annet hindre import og transitt av viktige varer. (10.4., 27.4.05)

Russiske grensekrenkelser

Det er ikke uvanlig at russiske fly sneier innom estisk luftterritorium, som f.eks. 23. april ved øya Vaindloo utenfor nordkysten. Med moderne radarutstyr er det ikke vanskelig å fastslå grensekrenkelsene. Russerne har også bra nok teknisk utstyr til å vite hvor de befinner seg til enhver tid. Med andre ord blir grensekrenkelser av dette slaget foretatt med vitende og vilje. Men hvorfor? Som vanlig forsøker vi å finne rasjonelle årsaker til det russerne foretar seg. Som vanlig mislykkes vi i det. Russerne fungerer ikke som vanlige rasjonelle vesener som en kan finne ut av ved hjelp av logikk.

Muligens er det snakk om en slags nervekrig mot esterne. Da har den tydeligvis virket mot sin hensikt. I hvert fall om hensikten var å hindre estisk natomedlemskap. En 20 minutter lang krenkele av estisk territorium som fant sted i oktober 2003 skal tvert imot ha vært avgjørende for flere natoland da de bestemte seg for å overvåke baltisk luftterritorium. I godt og vel et år har det vært Natos luftterritorium, de tre baltiske land ble formelt tilsluttet Nato 1. april 2004. (jl 27.4.05)

Siger over Nazi-Tyskland

Noreg er naturleg nok oppteke med hundreårsjubileet og feiringa av seg sjølv. Når paven er gravlagd og prins Charles ektevigd, samlar medieinteressa seg om Putins fest i Moskva 9. mai. Den er ute i verda generelt akseptert som ein lekk i same serien som landstiginga i Normandie og minnehøgtida i Auschwitz, dette trass i at verda saktens er klår over at Russland vil utnytte festen til å byggja opp under statsmakta.

Det er ein vesentleg del av det russiske sjølvbiletet at dei vann den andre verdskrigen og frigjorde Europa. Som me veit, var det alt anna enn fridom som venta dei tre baltiske statane. Då Putin førebudde feiring og sende invitasjonar både til dei europeiske statsoverhovuda og endå mange fleire, ville dei tre baltiske statssjefane rådføra seg med kvarandre om svaret. Den rådføringa rakk dei ikkje å setja i verk før Latvias president, Vaira Vike-Freiberga, 12. januar kunngjorde at ho tek imot invitasjonen. Vi spådde då at dette ville tvinga Arnold Rüütel i Estland og Valdas Adamkus i Litauen til like eins å seia ja. Men Rüütel, den nasjonalt sinna tidlegare kommunisten, og Adamkus, heimvend frå eksiltilværet i USA, tok ei anna avgjerd. I likelydande utsegner melde dei 7. mars at dei ikkje dreg til Moskva. Dei ville vera hos folket sitt den 9. mai, dagen som for dei baltiske landa betydde at dei i mange tiår framover var ufrie. Rüütel rosa det russiske folket for den oppofrande innsatsen i kampen mot nazismen, men han minte også om estarane sine lidingar under tysk og sovjetisk okkupasjon under krigen og sidan som underlagde Sovjet. – Også i fredstid opplevde vi at tusenvis av menneske forsvann, vart deporterte og forfølgde, sa Rüütel.

Då den estiske regjeringa fekk vita kva Rüütel hadde bestemt seg for, meinte den at utanriksministeren fekk dra til festen i standen og sjå om det endeleg kunne bli underskrifter på grenseavtalen med Russland i same vendinga. Den tanken vart fort avliva

Arnold Rüütel

av Moskva. Statsoverhovudet var invitert, ingen annan var velkomen, kom det grei beskjed om.

Særleg i Estland vart det rekna med at nei-svaret ville føra til kjølegare tilhøve til Russland og ny utsetjing av grenseavtalen. Faktisk hadde nesten alle dei politiske partia og eit fleirtal i folket meint at Rüütel burde reisa til Moskva. Putin hadde marknadsført feiringa som ein europeisk forsoningsfest. Men samtidig vil Russland ha einerett til tolkingane av dei historiske hendingane, og det kan ikkje alle forsona seg med. (olm 10.4.05)

Russland ikke modent enda

Den russiske дума vedtok i november den dokumenttekst der det igjen blir påstått at Sovjet befridde de baltiske landene fra fascismen etter å ha beseiret de tyske troppene i strategiske kamper 24. november 1944.

Esterne fnyste av dette. Hadde det vært snakk om en befrielse, så skulle Estlands blå-svart-hvite flagg ha valet i toppen på tårnet Lange Hermann. Men sovjetarmeen heiste tvert om sitt eget røde flagg og lot hammer og sigd vaie over esterne nesten et halvt århundre. Etter estisk oppfatning er russerne enda ikke modne for å ta historiens sannhet inn over seg. (jl 12.12.2004)

Stalin og Sovjet på offensiven

Av Jostein Langmyr

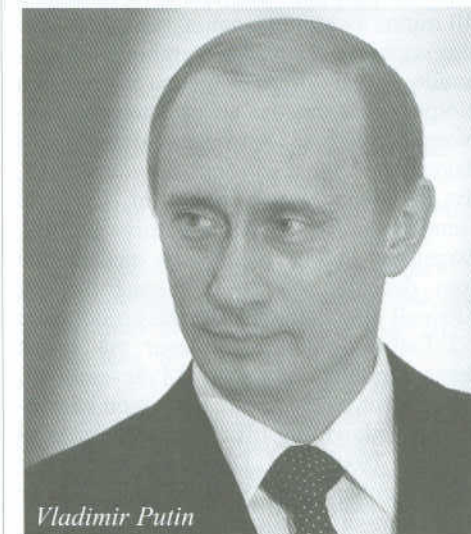
På kongressen for tidligere sovjetrepublikker krevde lederen for Russlands kommunistparti, Gennadi Zjuganov, 16. april at Josef Stalin på offentlig hold må få den takken han fortjener. – Vi må igjen hedre Stalin for hans andel i byggingen av kommunismen og menneskehetens redning fra nazipesten, uttalte Zjuganov. Han mente også at Volgograd måtte få tilbake det tidligere navnet sitt, Stalingrad. Den vestrussiske byen Orjolin har vedtatt å kalle opp gater etter Stalin og sette opp igjen statuene av den store lederen. Osv.

I et land som har gjennomgått så store omveltninger, er det sikkert naturlig at det oppstår en viss nostalgi, en søken etter noe som fortoner seg bedre enn dagens kaos og tristhet. Da er det ikke bare Stalin som får støvet børstet av seg. I midten av april ble det i Kreml innført en ny seremoni for vakt-skiftet, som egentlig skriver seg fra tsartida. Det er ventet at dette blir en like stor severdighet for turister som vaktgarden i hane-marsj ved Leninmausoleet var det i sovjetperioden. Soldatene marsjerer nå med hevede bajonetter til takten fra trommer og blåseinstrumenter. Uniformene er mørkeblå, og luene pyntet med tykke gullsnorer. Samtidig farer ryttergarden rundt Den røde plass; de har svære hvite og vaiende fjordusker på luene sine. Modellen er tatt fra soldatuniformene på Nikolaj IIs tid. Bolsjevikene myrdet Nikolaj i 1918, og vaktav-løsningsseremonien, som var skapt av Peter den store (1672–1725), kom ut av bruk. Når den nå er gjenopplivet, skal den gjentas med en halv times mellomrom hver lørdag i den varmeste halvdel av året. Turister kan bevitne synet ved å løse billetten til Kreml.

Den første presidenten etter sovjetregimets sammenbrudd, Boris Jeltsin, fjernet alle symboler fra det offentlige liv, som hadde tilknytning til Sovjet. Etterfølgeren, Vladimir Putin, tidligere oberst i det sov-

jetiske etterretningsvesenet, har gjeninnført den sovjetiske nasjonalhymnen, og det røde flagget er igjen hærens flagg.

Da Putin 25. april for sjette gang i sin styringstid holdt den årlige redegjørelsen om rikets tilstand, forsikret han på nytt at Russland skal være demokratisk. Vi må nok innføre begrepet putindemokrati for å holde

Vladimir Putin

tingene atskilt. Under Putin har det funnet sted en lang rekke innskrekninger av det som andre steder i verden blir oppfattet som demokrati. Ordet betyr faktisk folkestyre, men det ser ut til å være en fjern tanke for Russlands president at folket skulle ha noe særlig å si. Putindemokrati er noe som kommer ovenfra i form av dekreter, og samtidig samler presidenten mer og mer makt i egne hender. Han har visstnok enda ikke åpent lovprist Stalin, men han erklarte med ettertrykk at Sovjetunionens oppløsning var den største geopolitiske katastrofen i forrige århundre. Og Russland akter ikke å forsømme oppgaven med å overvåke de russiske minoritetenes menneskerettigheter i nabolandene, erklarte Putin og klarte enda en gang å irritere balterne. (HeSa 17.4., 26.4. Aftenp. 27.4.)

Vad är kontinuitet? En jämförelse mellan tre länder.

Av Andres Niietpõld

Den estniska republiken firade den 24 februari i år sin 87 årsdag, republiken Finland firade sin 87 årsdag den 5 december förra året, cirka hundra dagar tidigare. Är båda republikerna lika gamla?

Norge i sin tur firar i år sin 100-årsdag till minne av att personalunionen med Sverige upphörde. Den 23 september 1905 avslutades förhandlingarna mellan Sverige och Norge vilket innebar att unionen Sverige-Norge upplöstes. Den nuvarande nationaldagen den 17 maj går dock längre tillbaka, dvs. till händelserna under år 1814 då Danmark avträdde Norge till Sverige. Dagen har levat kvar i folkets medvetande som den dag då det norska folket på Eidsvoll bekräftade den norska grundlagen.

I Estland däremot upplever många att deras republik enbart är 14 år gammal. Detta beror på att de inte har någon känslomässig anknytning till staten före ockupationerna 1940-1944. De känner inte heller något samband med Sovjet-Estland. De är med andra ord historielösa.

Jag skall i det följande gå igenom några identitetsskapande faktorer som kan ligga bakom vars och ens uppfattning om sitt eget förhållande till den stat han tillhör.

Norge

I april 1940 ockuperades Norge av Nazi-Tyskland. Vidkun Quisling utnämnde en "nationell" regering som samarbetade med ockupanterna. Norges regering gick i exil medan norska motståndstrupper fortsatte motståndet i Norge. Från och med oktober 1944 hjälpte Sovjetunionens trupper till att fördriva de tyska trupperna från Nordnorge. Detta skedde med godkännande av den norska regeringen. Norges statliga kontinuitet har aldrig blivit ifrågasatt.

För små och unga stater är det av stor vikt, att man varje år högtidlighåller sitt lands födelsedag. Även för Norge, som inte

är riktigt lika ungt som Estland och Finland, innebär den 17 maj en viktig händelse under året. Norge firar dock en fredlig separation från unionen Sverige-Norge 1905. Riktigt så fredligt gick vare sig Finlands eller Estlands frigörelse och självständighetsprocess till.

Finland

Finland har sedan 1917 kunnat fira sin självständighet. Självständighetstiden kan indelas i följande perioder:

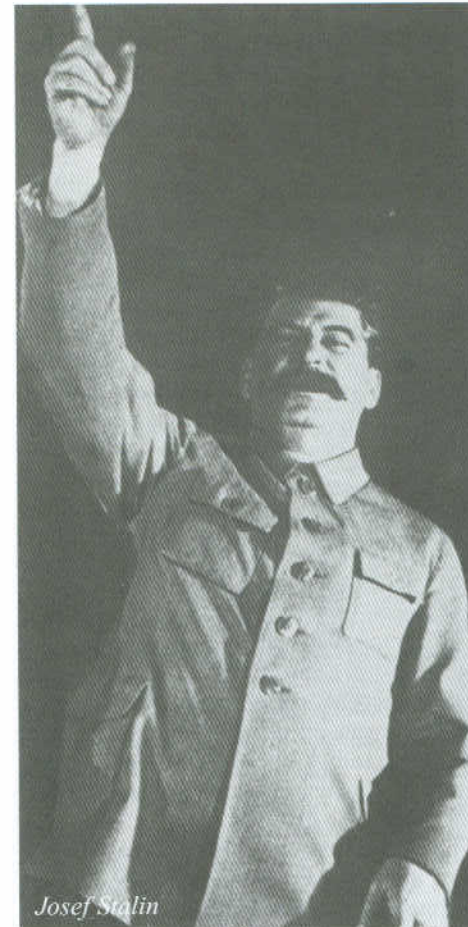
1. 1917-1918 råder fred
2. Oröstiden februari – maj 1918 kallas bl.a. självständighetskrig, inbördeskrig eller broderkrig (Goltz' trupper hjälper Finland)
3. 1918-1939 råder fred. Freden i Dorpat (Tartu) 14.10.1920 lägger grunden för Finlands fria existens.
4. 1939-1940 förs vinterkriget
5. 1940-1941 råder fred
6. 1941-1944 förs fortsättningskriget
7. Från och med 1944 råder fred.

Finlands självständighet och kontinuitet som stat har inte varit ifrågasatt i Väst. Dock fanns på andra sidan gränsen den s.k. Terijoki-regeringen (1939-1940) med O.W. Kuusinen i spetsen, som skulle överta makten i Finland om de sovjetiska trupperna skulle ha lyckats avancera till Helsingfors, eller lägga en tillräckligt stor del av Finland under sig.

Estland

För Estlands del förskjuts motsvarande perioder och får en annan innebörd:

1. I vakuumet mellan de ryska truppernas tillbakadragande och de tyska truppernas (bl.a. under ledning av v.d. Goltz) framträdande utropas republiken Estland den 24 februari 1918.
2. Den 31.12.1919 upphör stridshandlingarna för Estland och den 2 februari 1920 undertecknas fredsfördraget mellan Estland och Sovjet-Ryssland

Josef Stalin

3. 1920-1939 råder fred
4. 1939-1940 är en period med sovjetiska baser, varifrån sovjetiska flygangrepp mot bl.a. Helsingfors kunde företagas
5. 1940-1941 sker den första sovjetiska ockupationen med den första massdeportationen av ca 10.000 personer; exilrepresentationerna inleder sin verksamhet
6. 1941-1944 sker den nazi-tyska ockupationen, under vilken större delen av de blivande exilesterna flyr
7. 1944-1991/1994 sker den andra sovjetiska ockupationen med den andra stora massdeportationen av ca 20.000 personer 1949

Den estniska staten och ESRR

- Molotow-Ribbentrop-paktens undertecknande i Moskva den 23 augusti 1939. Den första evakueringen "Heim ins Reich" av tysksbalterna börjar den 18 oktober 1939
- Den 18 oktober 1939 marscherar de första sovjetiska trupperna in i Estland
- Den 30 november 1939 förklarar Sovjet krig mot Finland och sovjetiska plan attackerar bl.a. Helsingfors från estländska baser.
- Den 12 mars 1940 avslutas Vinterkriget
- Den 22 juni 1940 tillträder "folkets regering" i Estland
- Den 30 juni 1940 kallas alla i utlandet stationerade diplomater tillbaka till Estland och Exil-Estlands alla funktioner skapas. Den 5 juli 1940 proklamerar nyval och Riigikogu upplöses. Enbart Riigivolikogu skall väljas (Riiginõukogu väljs inte). Detta innebär att enbart en kammare väljs i stället för två.
- Under 14-15 juli 1940 väljs de nya parlamenten i Estland, Lettland och Litauen
- Under 21-23 juli 1940 utropas ESRR (Estlands Socialistiska Råds-Republik)
- Den 20 augusti 1991 proklamerar Estlands självständighet
- Den 7 oktober 1992 blir landet åter republiken, då premiärministern i exil regering med presidents funktion, Heinrich Mark, överlämnar kontinuiteten till den nyvalde presidenten Lennart Meri och Riigikogu nr VII (dvs den sjunde). Den nyvalda Riigikogu ersätter Estlands högsta sovjet.

Estland fick sina första exilrepresentanter redan den 30 juni 1940, när parlamentet efter de första ofria och styrda valen utsågs under stor brådska (5 juli utlyses nyval som hålls 10 dagar därefter!)

Från och med sommaren 1940 uppfattade de estniska i utlandet stationerade diplomaterna sig som företrädare för ett land som ockuperats. Till denna grupp sällade sig de ester i utlandet, som inte såg någon anledning att återvända till sitt ockuperade land.

Gruppen vakte till cirka 100.000 efter andra världskrigets slut.

Nyheter om nationalisering av fabriker, hotell, restauranter och privatfastigheter från oktober 1940 är tecken på den nya samhällsformens innehåll. Den 12 januari 1941 hålls de första valen till Sovjetunionens Högsta Sovjet.

Republikens 23 årsdag den 24 februari 1941 firades med sordin och har därefter högtidlighållits med stort aktivt deltagande av det lokala samhällets politiska ledningar och grupperingar på alla de orter i väst där exilister levat och lever.

Har kontinuiteten någon betydelse?

Bara att frågan om kontinuiteten ställs, visar att den i några sammanhang har en stor betydelse. Då 60-årsdagen av andra världskrigets slut firas vill Moskva att även de baltiska staterna skall delta i Moskva. Då tar man inte någon hänsyn till att krigsslutet för Baltikum inte innebar någon som helst befrielse, utan en början till en 45-årig ockupation. Moskva erkänner officiellt Estland och Baltikum enbart som stater som bildats efter 1991, dvs. efter det misslyckade kuppforsöket i Moskva i augusti 1991.

Sovjetisk ockupation av Danmark og Norge?

Det av Tyskland besatta Bornholm ockuperades i andra världskrigets slutskede av Röda armén, som även befriade Nordnorge. Sovjetiskt flyg bombade Bornholm ganska ordentligt innan det besatte ön. Sovjetiska trupper befann sig i båda områdena mycket längre än båda ländernas regeringar ansåg vara förenligt med en befrielse.

I danska historiebokningar som finns på internet talas det om en ockupation som Sovjet använde för sina intressen gentemot västmakterna. Norska böcker talar i motsvarande situation om en befrielse. Harald Gustafssons lärobok "Nordens historia. En europeisk region under 1200 år" (Studentlitteratur, 1997) talar dock om att man inte kände till Sovjets avsikter med den långa

närvaron på norskt territorium, utan att man befarade en långvarig ockupation som i fallet Bornholm. Att denna inte blev så lång som ockupationen av Baltikum kan danskarna tacka västmakterna för.

Jämförelse

Utrikesminister Tarja Halonen sade i MTV3's morgonprogram den 20 augusti 1996 att "De (sovjetbaltiska staterna) har varit medlemmar av Warschawa-pakten". Den 4 mars i år sade president Halonen i Frankrike att Finlands fortsättningskrig var ett separat krig och antydde att Finland då inget hade att göra med Tysklands krig som delvis fördes från finländskt territorium. Upplever vi nu en försiktig omvärdering av de sanningar som inte ens under finlandiseringen ansågs vara med sanningen överensstämmande? (mars 2005)

Uvilje mot estisk

Nesten tredjeparten av de russiske skoleelevene og studentene i Estland syns det er unødvendig å lære seg estisk, framgår det av en undersøkelse som ble offentliggjort i oktober.

Enda flere, eller nesten halvparten, var imot innføring av undervisning på estisk i de russiske skolene. Tidligere undersøkelser har ikke vist like negative holdninger mot estisk blant de unge. Muligens har motsetningene i Latvia mellom latviere og russere medvirket til forandringen. Spørsmålet om undervisningsspråk vil snart være aktuelt i Estland også.

I Latvia trådte det høsten 2004 i kraft en ny lov som reduserte russiskspråklig undervisning til 40 % i gymnasiet. Resten skal gå for seg på latvisk. Estland skal etter planen iverksette en tilsvarende plan fra høsten 2007.

Påfallende mange blant de russiske ungdommene i Estland ser for seg at den framtidige arbeidsplassen deres er i utlandet. De vil da i større grad enn estisk ha bruk for andre fremmede språk. (ay 6.10.04)

Savisaar på veg oppover igjen

Av Ola L. Moe

Leiaren for Senterpartiet, Edgar Savisaar, fekk mistillitsvotum i oktober og måtte gå av som ordførar i Tallinn. I mars var han alt tilbake igjen som varaordførar og vart like etter invitert med på regjeringsforhandlingar.

I den situasjonen som hadde oppstått, var Andrus Ansip frå Reformpartiet den sjølvskrivne statsministerkandidaten. Om Savisaar i det heile var på tale som utanriksminister, får vi kanskje vita seinare når fluga i taket avslører det ho var vitne til. Førebels er det gissing at Savisaar vart vraka til den posten på grunn av den vennskapsavtalen partiet hans i fjor haust gjorde med Vladimir Putins parti i Russland. Savisaar er den estiske politikaren som er vidast akseptert av russarane i Estland. At han på denne måten òg er godvenner med russarane i det store grannelandet, vart sett på som eit alvorleg minus for ein eventuell utanriksminister og noko som kunne skada truverdet til Estland både innanlands og i internasjonale samanhengar. Det ville rett og slett vore ein altfor stor

risiko i det framleis relativt ferske Nato- og EU-landet.

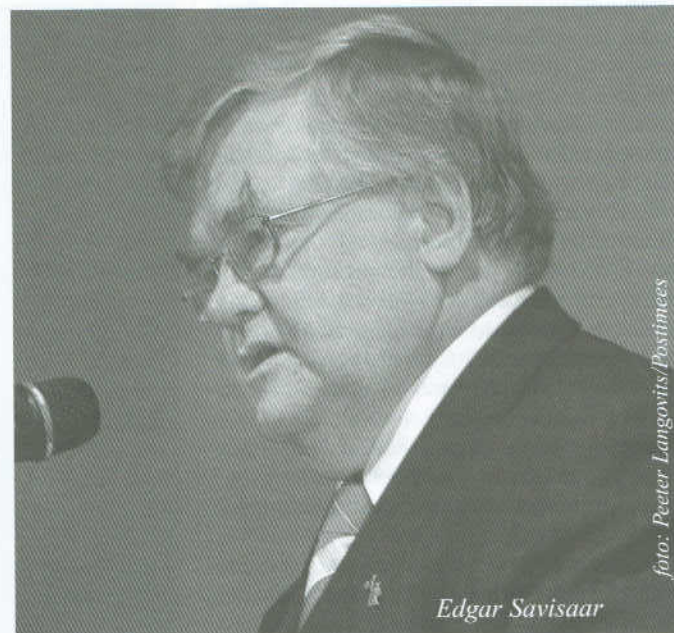
Som avsett ordførar låg Savisaar ikkje på latsida. Han gav i vinter ut ei bok med tittelen *Statsminister. Estlands nyare historie 1990–1992*. Han var statsminister i den perioden, så boka handlar om han sjølv. Forkorta til halvparten kjem boka på finsk til hausten. Vi skulle gjerne hatt i alle fall eit par hundre sider på norsk, for boka fortel om ein ekstremt spennande periode i estisk historie. (17.4.05)

Ordensforstyrrelse

Slaget i Lihula (se nr. 3, 2004) fant sted 2. september i fjor da myndighetene fjernet et nylig avduket minnesmerke fra gravlunden fordi det avbildet en soldat i tysk uniform. Fra Tallinn fulgte det med 44 politimenn som skulle overvåke iverksettelsen av denne ordren fra regjeringshold. Det blir anslått at nesten 500 personer

møtte opp og bivånet hendelsen. En del av dem ble aggressive og kastet stein som traff både personer og materiell. Blant annet skal sju biler ha fått skader.

Det er ventet at et titall personer vil bli rettslig forfulgt, anklaget for forstyrrelse av den offentlige orden. Fellende dom vil bety bøter eller fengsel i inntil fem år. (jl)

Edgar Savisaar

foto: Peeter Langovits/Postimees

Skatten

Skatteprinsippa har vore mykje drøfta i Estland. Flat skatt på 26 % vart innført i 1994 og sidan sett ned i to vendingar til 24 % som no gjeld. Samtidig held først og fremst Reformpartiet fast ved målet som er å kom ned til 20 % dei nærmaste åra. Når skattesystemet blir omtala i media, er det ofte i positive og stolte vendingar. Låg skatt skal verka så stimulerande at det staten taper ved å gå ned nokre prosenttal, blir meir enn oppvege ved at det blir større investeringar frå utlandet og totalt sett fleire skattyttarar. Etter oppstillinga i Eesti Päevaleht 19. april fører vi opp ei samanlikning med andre land som like eins praktiserer flat skatt. Mange har sett prosenten lågare enn i Estland. Det er òg viktig kor stor den personlege innkoma kan vera før ein blir skatteskyldig.

Senterpartiet til Edgar Savisaar har heile tida gått sterkt inn for progressiv skatt i

Estland, og då samanlikna med dei nordiske landa og tilhøva der. Motsetningane i skatte spørsmål har vore blant dei skarpaste i estisk politikk. Det var derfor overraskande at det tilsynelatande var så enkelt for dei mest uforsonlege motstandarane i skattesaker å koma til semje om regjeringssamarbeid. Tanken om progressiv skatt er førebels lagd bort, til gjengjeld går den flate ned meir langsamt enn Reformpartiet ønskte seg det.

Estland	(1994) 26 %, no 24 %
Litauen	(1995) 33 %
Latvia	(1995) 25 %
Russland	(2001) 13 %
Serbia	(2003) 14 %
Ukraina	(2003) 13 %
Slovakia	(2003) 19 %
Georgia	(2004) 12 %
Romania	(2005) 16 %

Kroken på døra

Brødfabrikken Viru Leib i Tapa hadde økonomiske problem. Ein produksjon på 100 tonn bakarvarer i månaden – levering m.a. til Rimi – var ikkje nok til å halda det gåande. Dei 50 arbeidarane hadde enno ikkje fått lønna for mars då dei kom på arbeid om morgonen 15. april og fann ein lapp på døra som sa at no var det slutt. Dermed var det ikkje eingong høve til å laga brød av surdeigen som alt stod til gjæring bak den låste døra. Viru Leib var ein typisk kvinnearbeidsplass, og halvparten av dei tilsette hadde familie å forsørjgja. Bakarane går ein grå kvardag i møte samtidig som direktøren forkynte at no dreg han til Spania og solskinnet for å kopla av etter slitet.

Mange nordmenn kjenner det gamle jernbaneknutepunktet Tapa der dei har drive hjelpearbeid, vore på dugnad, støtta barneheimen osv. (jf. Årets estlandsvenn s. 30)

Det er eitt av dei områda i Estland der det har vore store problem med omstruktureringa av næringslivet etter at marknadsøkonomi og liberalisme avløyste kommunistisk planøkonomi. Arbeidsløysa er stor, særleg for kvinner. No blir det i beste fall pendling til Rakvere som er den nærmaste litt større byen. Utan brødfabrikken trengst den norske støtta endå meir en før. Det er ikkje underleg om nedlagde fabrikkar får ein og annan til å lengta tilbake til gode gamle dagar i Sovjet der levemåten var trygg. (olm 19.4.05)

Errata

I førre nummer var det oppgitt feil fotograf for bileta side 4 og 5. Ambassadør Juhan Haravee hadde strekt ut ein lang arm og fotografert med sjølvskot!

Vi ber med det same alle som sender inn fotomateriale om å vera nøye med å oppgi fotograf.

Red.

Ministeren flytter ikke

foto: Postimees

Mailis Reps ble i april igjen undervisningsminister som hun var det et års tid i regjeringen til Siim Kallas (jan. 2002 – mars 2003). Den gangen het hun Mailis Rand og debuterte som minister bare 27 år gammel.

Siden er departementet flyttet fra hovedstaden til universitetsbyen Tartu 18 mil

borte. Den gjeninnsatte ministeren er nå veletablert med familie i Tallinn og kommer ikke til å flytte fra hovedstaden. Men hun lover at hun heller ikke skal flytte departementet fra Tartu igjen, selv om hun mener det var en feil å plassere det så langt borte. Ministerens daglige nærvær er ikke nødvendig, hevder hun.

De første par ukene hennes på taburetten var i media mest av alt preget av kunnngjøringer om det Reps *ikke* kom til å gjøre. Forgjengeren, Toivo Maimets fra Res Publica, hadde hatt mange slags planer som han ikke rakk å iverksette. De som hadde vært urolige, kunne nå slappe av. For Reps går *ikke* over til å ansette lærere på åremål. Hun kommer *ikke* til å godkjenne regelmessige nivåundersøkelser av lærerne. Barnas foreldre skal fortsatt *ikke* ha rett til å uttale seg når skolen ansetter ny rektor eller når lærernes lønninger blir fastsatt. Hun vil *ikke* avskaffe prøvene ved opptak til første klasse. Privatskolene skal *ikke* få utgiftene sine dekket, noe som betyr at de i motsetning til de offentlige skolene fortsatt må operere med skolepenger. Reps går *ikke* inn for et system med bevilgninger avhengige av elevtallet, de såkalte "hodepengene", eller penger per hode.

Den avgåtte minister Maimets føler seg nok ribbet, men framholder at alle disse såkalte reformene ikke var hans ideer, men resultatet av samarbeid med hundrevis av sakkyndige. Underforstått: De nye kostene feier ut ekspertisen. (jv)

Estiskundervisning i utlandet

Estland støttar opplæringa i estisk i utlandet med løyvingar over statsbudsjettet. Ein auke i budsjettet gjer det mogleg å setja i gang estiskopplæring ved universitetet i Göttingen i Tyskland. Ein lektor i estisk språk og kultur er tilsett og tek fatt ved avdelinga for finsk-ugriske språk. Den estiske staten skal betala lønn og sjuketrygd

og to reiser per år mellom Estland og Tyskland. Det er i Tyskland lang tradisjon for estiskopplæring, og universitetet i Göttingen blir der det sjuande med eit slikt studietilbod. Det estiske undervisningsdepartementet har frå før sendelektorar i Vilnius, St. Petersburg og Paris. (olm, Postimees 22.2.05)

Tøffe karar?

Samtidig med at Andrus Ansip i spissen for Reformpartiet førde drøftingane fram til danninga av ei ny regjering, sat to parlamentsmedlemmer frå det same partiet på ei ølsjapp og drakk seg drita fulle. Dei vart etter kvart ganske høge på pæra: No blir det ein god regjeringsavtale! Vi er fæen så tøffe karar!

Som viktige representantar for partiet skulle dei sjølvsagt ikkje betala rekninga, nei bevare meg vel! Politimennene som vart tilkalla for å halda oppe orden, skulle bli sparka frå jobben, kunne dei lova, så pass vog ordet deira i den samanhengen. Ingen-ting hjelpte, og dei to karane, med ein pon- dus prega av gode dagar i høgt gasjerte posisjonar, måtte i fyllearesten. Neste dag slapp dei ut. Litt blodige og oppskrubba vart dei frakta bort av partisekretæren i ein bil med Reformparti-logo på sida og stor skrift som forkynte: 11 år på rett veg. I dette låg det både ein komikk som tabloidpressa visste å utnytta, og ein tragikk som særleg råka dei to karane, karrieren deira og fami- liane deira. Begge to var snare til å seia frå seg plassen i nasjonalforsamlinga. Dei får utbetalt lønn i tre månader medan dei ser seg om etter ny jobb. Dei blir klaga for å ha forstyrra offentleg orden og for å ha gjort motstand mot politiet.

Typisk estisk var det vel at ei avis ville ha alle som kandiderte ved valg til å drikka seg fulle for dei eventuelt blir valde slik at det kan bli avslørt kva som bur i dei. I alle fall den eine varamannen som no tek sete i parlamentet, har alt hatt høve til å visa innsida. Han vart for eit par år sidan teken for rattfylleri med ein promille på 3,84.

I eit land der parti stadig blir danna, split- ta og visnar bort, er 11 år ein ganske res- pektabel alder som Reformpartiet saktens kan utnytta i reklamen. Kanskje arkitekten Ignar Fjuk, tidlegare parlamentsmedlem og ein frontfigur i fråhaldssaka, kunne ta par- tifellane sine i skule så vegen verkeleg blir den rette. (olm 13.4.05)

Stadig sukkeret

Det går ikkje ein dag utan at sukkeret blir drøfta i estiske medium. Den enor- me importen av billeg sukker i tida før Est- land gjekk inn i EU gav store lager. Men EU har ein proteksjonistisk sukkerpolitikk og har fastsett ein høgare sukkerpris innan unionen enn den estarane betalte for med- lemskapen. Det var EU-forbod mot å leggja seg opp lager av rimelege varer. Derfor blir det no kravd straffeavgift av Estland. Stor- leiken på den kan koma til å liggja ein stad mellom 700 000 og 1 milliard eek. Ein kan lett forestella seg at dei pengane kunne vore betre nytta til noko anna, og det går for seg ei frenetisk jakt etter nokon å skulda på. Kven kunne ha hindra den situasjonen lan- det har kome opp i? Noko klart svar på dette har ingen kome fram til.

Dårleg helse

Meir enn halvparten av unge estiske menn i vernepliktig alder blir fritekne frå militærteneste på grunn av dårleg helse, kunne vi lesa i Postimees i april. Legane har nedslåande opplysningar: Berre 14 % av ungdommane kan klassifiserast som heilt våpenføre. Til dette kjem 13 % som på vis- se vilkår kan kallast inn til teneste. Dei van- legaste årsakene til fritak frå militærteneste er psykiske problem og åtferdsforstyrning (29 %) og sjukdommar i musklar og rørsle- organ (27 %). (olm 6.4.05)

Namnelova

Parlamentet vedtok ny namnelov. Det var på høg tid å få orden i den estiske nam- nejungelen. Namnebyte skal heller ikkje vera like lett som før, og me kan rekna med at folk i år stort sett heiter det same som i fjor. Folk dømde for visse lovbrott skal ikkje kunna byta namn. Det blir lettare for politiet å kjenna lusa på gangen dersom lusa i det minste har same namnet som før. (olm 17.12.04)

300 000 krusturister

Krustrafikken øker stadig i popularitet. Det samme gjør Tallinn som havn underveis. Mens 234 krusskip var innom Tallinn i 2004, er det i år ventet en økning til 336 skip. Det betyr samtidig at tallet på besøkende øker med 80 000 til ca. 300 000. Den travleste dagen blir 2. september da åtte krusskip har meldt sin ankomst. Rekor- den fra i fjor var sju skip på samme dag. Utover sommeren 2005 er det flere dager regnet med inntil fem skip.

Et vesentlig trekkplaster ligger lenger in- ne i Finskebukta, nemlig St. Petersburg. Tallinn og Helsingfors konkurrerer om å fange opp skip og turister på vei til eller fra den russiske byen. Estland kan tilby lågere havneavgifter for skipene og billigere priser for shoppingturister. Etiketten "tidligere sovjetrepublikk" vekker dessuten fortsatt nysgjerrigheten.

Undersøkelser viser at 60 % av de som besøkte Tallinn med krusskip i fjor, kom fra EU og 10 % fra USA. Resten hadde variert bakgrunn, og totalt var om lag 120 nasjonaliteter representert på pas- sasjerlistene.

De største skipe- ne er nesten 300 m lange: Constella- tion er 294 m, og Jewel of the Seas bare halvmeteren kortere. Når en av disse kolossene set- ter i land 2600 pas- sasjerer, merkes det i Tallinns gater – for ikke å snakke om trengselen i Gamlebyen når det kommer fem eller åtte skip på én og samme dag!

I praksis har mange av turistene det tra- velt, krusskipet deres ligger kanskje i havn bare noen få timer. Det fører til at en horde søkkrike krusturister stormer gjennom gamlebyens gater i hælene på en trenet og språkmektig gaid. Utover en kort allmenn orientering om Estland og Tallinn blir det ikke tid til stort mer enn å kaste et blick på noen av de mest kjente severdighetene: Lange Hermann, parlamentsbygningen og Aleksander Nevski-katedralen.

Noen av de raskeste rekker innom en bank og veksler optimistisk litt penger, men plutselig er omvisningen slutt, turistene er tilbake på skipet uten å ha brukt et øre i Estland. Eller de kjappeste kan ha fått med seg ei russisk matrjoskadokke, som er den mest solgte suveniren i Estland, fulgt av halsbånd og andre ravsmykker. Mange krefter har slått seg sammen for i stedet å få suvenirselgerne til å satse på noe ekte estisk. (jv, Epl 19.4.05)

Kan ei russisk matrjoskadokke være suvenir fra Estland?

fra side 1 Kursendring

Da jeg ankom Estland og Tallinn for første gang i 1993, var EU allerede et hett tema. Alle jeg kom i kontakt med, var den gang helt ukritiske til og totalt for medlemskap i EU. Alt som lukket Europa, ble utelukkende assosiert med noe positivt. Da jeg høsten 1999 og våren 2000 gjorde antropologisk feltarbeid i Tallinn, kunne flere av informantene fortelle at de var skeptiske, og ikke alle ønsket å gå inn i EU. Samtidig formidlet aviser og TV at nei-bevegelsen stadig fikk flere tilhengere. Da jeg forlot Estland i april 2000, viste meningsmålingene at nei-siden var blitt nesten like stor som ja-siden. EU-begeistringen hadde tatt en annen vending.

Sikkerhetspolitikk og frykt for russerne

Min oppfatning av esteres ønske om EU-medlemskap, er at dette mye handler om sikkerhet. Estere er åpenbart engstelige for en gjentakelse av historien, nemlig at Russland vil okkupere estisk territorium. Alle mine eldre informanter trodde at Russland ville legge Estland under seg igjen – det er bare et spørsmål om tid. Estiske medier fokuserte sterkt på den forsvarsmessige situasjonen landet da befant seg i, med et svakt militærvesen og med få garantier for støtte fra sterke nasjoner.

I hovedfagsoppgaven (Liabakken 2004) hevder jeg at esternes ønske om medlemskap i Vesten (EU og Nato) kan tolkes som en flukt fra Russland og det russisk-østlige. Denne flukten ser jeg som et uttrykk for den frykten for Russland som eksisterer i Estland i dag, og frykten for Russlands makt over den estiske sfæren. Med dette mener jeg ikke bare makt gjennom politisk påvirkning, men også den makten som innvandrede russerne representerer politisk innenfor den estiske nasjonalstaten. En del estere føler direkte ubehag i forhold til de innvandrede russernes fortsatte tilstedeværelse på estisk territorium. Flere eldre informanter var f.eks. overbevist om at de russiske innvandrerne ble i landet for å vente på et nytt russisk styre. Estere flest ser også

de russiske drabantbyene, med alt hva disse kan by på rent arkitektonisk og med den menneskelige atmosfæren som eksisterer der, som lite attraktive steder sammenlignet med områder der bare estere er bosatt. En slik holdning til det russiske og til russerne i Estland kan tyde på at den blotte tilstedeværelsen av innvandrede russerne i det estiske rom, skaper en viss uro og slik kan tolkes som en form for avmakt hos esterne.

Mine observasjoner fra Estland indikerer at esterne, tross sin gjenervervede selvstendighet, fortsatt har et markant behov for å skille klinten fra hveten. Dette blir synliggjort i angsten overfor russerne og Russlands politikk. Etnisitet blir først viktig når den etniske identiteten ansees som truet (Barth 1969, Kristeva 1993). Jeg vil tolke Estlands flukt fra det russiske og østlige, samt det intense ønsket om å tilhøre Vesten, som et uttrykk for søken etter trygghet. Den bakenforliggende, strategiske tanken er altså at det vil være atskillig vanskeligere for Russland å okkupere et vestlig land.

Nordisk selvidentitet

Det er nærliggende å spørre seg hva som er årsaken til den endringen i esternes syn på EU, som vi nå observerer. Jeg vil hevde at den økte skepsisen overfor EU også handler om en ung nasjons lengsel etter selvbestemmelse og dermed en søken etter en opprinnelig identitet. I alle de år som jeg har hatt nær kontakt med Estland og estere, har estere fortalt meg at "vi er egentlig vesteuropeere". I dette utsagnet ligger en klar grensemarkering mot øst og en opplagt nostalgisk tanke om at esterne var vestlige forut for sovjetokkupasjonen, som således hevdes å ha fjernet dem fra sitt opprinnelige "jegg". Lektor ved universitetet i Tartu, Hans Petter Svege, bemerker i artikkelen "Estland – det baltiske Norden?" (2002) at estere liker dårlig at fedrelandet blir karakterisert som en del av Øst-Europa. Hans erfaring er at estere i definisjonen av seg selv sterkt vektlegger sin lutherske tro og felles historie med Norden. En av informantene mine fortalte stolt at han hadde

lest et sted at Estland ble definert som tilhørende Norden. Han var tydelig tilfreds med en slik kategorisering. Antropologen Sigrid Rausing (2002) bekrefter med studien fra Estland nettopp dette. Hun skriver at estere assosierer en såkalt normal tilstand med vanlig *nordeuropeisk* komfort, sett i motsetning til den unormale tilstanden under sovjetokkupasjonen (ibid). Norden fungerer slik som et forbilde og er på en måte oppskriften på hvordan landet kunne ha sett ut dersom det ikke hadde blitt rammet av sovjetisk okkupasjon. Min erfaring er så langt at en del estere tar avstand fra å se seg selv som vesteuropeere og i stedet holder på den nordiske selvidentiteten som sin *opprinnelige* identitet. De legger bl.a. vekt på vikingetradisjonen og arkeologiske funn som indikerer nær omgang med nordiske folk allerede før middelalderen. Esterne føler med andre ord tydelig en trang til å markere grensene for sin identitet nettopp ved å ta sterkt avstand fra det russisk-østlige og til dels det øst-europeiske og samtidig ta en viss avstand fra det vesteuropeiske.

Skepsis overfor det vestlige

Jeg vil her kort skildre hvordan ordet *euro* ble brukt av mine informanter og hvordan det kan illustrere esternes holdning til det

vestlige. Ordet ble populært under mine første år som gjest i Estland, det ble flittig brukt både i reklamesnutter på TV og når folk pratet sammen. Frekvensen økte klart i bruk blant de jeg var sammen med, og jeg ser dette i sammenheng med landets streben etter det europeiske og EU. Folk ble stadig mer opptatt av å oppnå en viss europeisk standard på ulike områder (f.eks. boligstandard) og de ble mer og mer opptatt av Melodi Grand Prix. I utgangspunktet var *euro* positivt ladet, noe de ønsket seg, noe solid og bra. Det var rett og slett et uttrykk for det som var nytt og fancy; den pene og flotte europeiske standarden. Under feltarbeidet merket jeg meg at *euro* stadig oftere fikk en annen betydning.

En av de unge informantene brukte det når hun snakket om reisemål: – Innenfor EU finner man at mye er likt, husene ser like ut, byene er like. Til og med grønnsaker og frukt blir dyrket etter den europeiske standarden slik at de ser helt like ut. Hun hevdet også at det er mye kjedeligere å reise i Vest-Europa, for der syntes hun det så nærmest likt ut alle steder. Har du vært i én vestlig by, har du liksom vært i dem alle. Alt er rent og pent, og overalt finner du 'euro-WC' (i betydningen rene og pene). Dette i motsetning til Øst-Europa som er

Viru kjøpesenter – fasadeløs (dvs. ansiktsløs) EU-arkitektur.

(foto: tf)

mer uforutsigbart og spennende. Det ser ut som betydningen av euro i løpet av disse årene forandret seg. Etter hvert kom det også til å si noe om det ensformige i kjedelige standarder. En av de eldre informantene satte euro sammen med vær, som betyr 'greier' eller 'skrot'. Hun var veldig kritisk til EU og den (vest)europiske måten å gjøre ting på. Hver gang f.eks. nyhetene tok opp EU-medlemskapet, kommenterte hun sarkastisk fra sofaen: – Nei, hva slags eurovær er dette, da?

Fra union til union

Selvbestemmelsen er dyrebart i Estland. Det er ikke vanskelig å forstå når vi ser på den nære, estiske historien med sovjetokkupasjonen og følgene av denne. En av mine unge informanter påpekte nettopp landets selvstendighet i tilknytning til EU-medlemskap og uttrykte engstelse for at landet lett kan bli overstyrt i Brussel og må forholde seg til bestemmelser esterne politisk ikke alltid er enig i. Til tross for denne risikofaktoren var han klart for et EU-medlemskap. Han hevdet at landet både økonomisk og forsvarsmessig ville ha nytte av det.

En klar var engstelsen i forhold til at det estiske skulle bli for vestliggjort, dvs. at esterne i streben etter å ta til seg det vestlige ville miste sin egen, estiske identitet. Både den grensemarkeringen jeg fant mot det østlige og russiske samt det stadig mer utbredte synet på Vesten som mindre spennende enn før og mer konformt og kjedelig, kan tyde på at estere for tiden befinner seg

et sted midt imellom, og at de i denne sammenheng ser Norden som en slags gyllen middelvei. Det kan også hende at det med den økende tendensen til å gripe det vestlige, har blitt vanskeligere å opprettholde det estiske. Esterne har ikke lenger én motpart å distansere seg fra, slik de hadde under sovjetokkupasjonen, da russerne fungerte som "de andre" i esteres identitetsbygging. I dag eksisterer det tilsynelatende flere motpoler.

Hvorfor strebe etter nye, europeiske standarder når man nylig er blitt kvitt standardene fra sovjettiden? Hvor risikabelt er det å nærmest gå fra én union til en annen? Det er ikke så mange år siden landet løsrev seg fra Sovjetunionen, og mange spør seg om de vestlige standardene er så mye bedre enn de sovjetiske – de er jo bare annerledes. Standarder virker uansett hemmende på utfoldelsen. Når Estland går inn i europaunionen, kan esterne da være sikre på at de ikke går inn i en ny, men dog annerledes "krise" enn sovjetokkupasjonen ble? Kanskje var det tanken på underkastelse og delvis å måtte gi avkall på den etterlengtede selvbestemmelsen som førte til esteres "krigstog" da den formelle EU-tilslutningen nærmet seg våren 2004? Uansett er nok de fleste estere mer positive til en union med Vesten enn med det tidligere Øst-Europa. Det vil fra estisk ståsted være langt mer fordelaktig å tilhøre en vestlig union da det sees som lite sannsynlig at Russland vil tørre å annektere et vestlig område.

Referanseliste

- Barth, Fredrik:** "Ethnic Groups and Boundaries", Oslo: Universitetsforlaget 1969.
Kristeva, Julia: "Nations without Nationalism", Columbia University Press, New York 1993.
Langmyr, Jostein: "Estlands krigstog mot EU", Estlands-nytt nr. 3 (30), oktober 2004.
Liabakken, Kristin: "'Eesti töö ja vene värk': estisk arbeid og russisk skrot – esteres diskurs om sin nasjonale identitet", SAI, Universitetet i Oslo 2004.
Rausing, Sigrid: "Re-constructing the 'Normal': Identity and the Consumption of Western Goods in Estonia", i Humphrey & Mandel (red), "Markets and Moralities", Berg, Oxford 2002.
Svege, Hans Petter: "Estland – Det baltiske Norden?", i Bakke, Elisabeth (red), "Sentral-Europa og Baltikum etter 1989", Det Norske Samlaget 2002.

Valga/Valka: To land – ein by

Midt på grensa mellom Estland og Latvia ligg det ein by – eller to, om du vil. Sidan 1920 har Valga vore ein by i Sør-Estland, medan Valka er ein litt mindre by i Nord-Latvia. I 2004 budde det 15044 personar i Valga og 7100 i Valka. Tekst og foto ved Øyvind Rangøy

Grensebyen ligg knappe ni mil sør for Tartu, medan ein må køyre dobbelt så langt for å kome frå Valga til den latviske hovudstaden Riga. Før 1918 var Valga ein blanda estisk-latvisk by utan noka grense, men då dei to unge sjølvstendige republikkane skulle bli samde om ei grense vart byen eit stridseple. Begge sider tykte det var deira by, og resultatet vart eit kompromiss: grensa skulle gå midt gjennom byen. Slik var det i mellomkrigstida, og grensa mellom dei to landa vart verande den same gjennom heile sovjetperioden. Sidan det ikkje var personkontroll mellom sovjetrepublikkane, hadde grensa lite å seie.

Dette endra seg då dei to landa igjen vart sjølvstendige i 1991. Rett nok kom det ikkje krav om visum for å vitje andre sida, men med obligatorisk pass- og tollkontroll vart det berre mogleg å krysse grensa på ein av dei tre offisielle grensepostane. I første omgang vart dermed samarbeidet mellom innbyggjarar og bydelar vanskelegare, og nokre praktiske komplikasjonar har det nok ført med seg. Som for mannen som sprang etter hunden sin over grensa og vart bøtelagd. For dei fleste har likevel gleda over å bu i frie, sjølvstendige nasjonalstatar langt overskugga dei mindre frustrasjonane, får vi vite av 70-årige Mall. – Den som ikkje har prøvd alternativet, forstår ikkje kva lukke det er å bu i eige land. Nei, om det så hadde kome to-tre riksgrenser mellom dei to byane ville eg likevel vald sjølvstende, fortel ho Estlands-nytt, der vi står nokre steg unna riksgrensa og pratar. Ikkje før har ho sagt det, så kjem to grensevaktteffiserar med hund og vil sjå passet hennar.

Grensevaktene likar ikkje folk med fotoapparat. Dei mistenkjer ikkje vanlege turistar for spionasje, men så lenge reglane gjeld, skal dei handhevast, får vi forklart.

Pensjonisten Mall: – Her er det godt å bu!

EU-yttergrense mellom to EU-land

Sidan 1. mai 2004 har Estland og Latvia vore fullverdige medlemmar i EU. Det er ikkje dermed sagt at grenseregimet skulle bli meir liberalt. Fullt EU-medlemskap tyder nemleg ikkje automatisk medlemskap i det såkalla Schengen-samarbeidet, som samordnar grensekontrollen og politiarbeidet. Mellom Schengen-statane (der òg Noreg er med) er nemleg personkontrollen på grensene avvikla og ein kan krysse grensa der ein vil.

Prisen for denne fridomen er at kontrollen av yttergrensene blir mykje strengare. Men Estland og Latvia har i dag nærast ein aspirant-status i Schengen-samarbeidet: dei skal prøve å oppfylle alle krava til vakthald av yttergrensene, samstundes som dei ikkje har rett til å handsame grensene seg imel-

lom som indre grenser. Dermed er grensekontrollen for ei stund blitt enno strengare – grensa mellom dei to baltiske statane er blitt ei EU-yttergrense mellom to EU-land. Lokalpolitikarane ser fram til Schengen-medlemskap, men det blir tidlegast i 2007.

I mellomtida er dei einaste praktiske skilnadene etter 2004 at EU-borgarar kan gå gjennom kontrollen med statleg ID-kort i staden for pass, og at utlendingar med pass kan nytte alle dei tre grenseovergangane mellom Valga og Valka, ikkje berre den "internasjonale" utanfor byen. Grensa blir framleis patruljert av væpna grensevakter, og stikk ein så mykje som ei hand over på den andre sida, kan ein bli botelagd. Og ein er nøydd til å søkje om særskild løyve for å få fotograferer ved grensa.

Sjølv om personkontrollen er like streng, er likevel endringane i samband med EU-medlemskap svært merkbare for næringslivet. Fellesmarknaden fører til store for-
enklingar i toll-formalitetane.

Ein vanleg estisk småby

Mall meiner at utviklinga går mykje fortare på den estiske sida, og etter ein spasertur i Valga og Valka sit vi att med det same inntrykket. I latviske Valka er det reint og ryddig, men samstundes er det nesten nifst stille og vi får ei kjensle av at tida går på halv fart. Ei eldre latvisk kvinne på tur med hunden sin er om lag den einaste vi treffer ein laurdags føremiddag. På estisk side går ting fortare – på godt og vondt: mykje graving og ståkete anleggsplassar, mange område i rask endring, og store utbyggingsprosjekt. Eitt av dei er det nye kjøpesenteret, som blir bygd heilt opp mot grensa på estisk side. Det vil bli det første store senteret som er klart retta inn mot kundar frå begge land.

Men korleis er dagleglivet i tvillingbyen? Vi snakkar med ein patruljerande konstabel, som meiner at Valga er ein heilt vanleg estisk småby – brotsverk er det verken meir eller mindre av. Ein del sosiale problem har dei, slik det diverre er typisk for utkantane. Dei store endringane har politiet i Valga så

langt ikkje lagt merke til, men konstabelen er redd for at kriminaliteten aukar når grensene blir opna heilt.

Babyutstyr og sukker

Aile er frå Valga og er ute og trillar på ein av dei aller yngste Valga-borgane. Ho er godt nøgd med livet i Valga, og synest det er ein god og trygg by å bu i. Livet på grensa har sine fordelar, meiner ho, for ein kan lett kjøpe ting i det landet der dei er rimelegast. – Då eg skulle kjøpe barnevogn og utstyr til den nyfødde, gjekk eg over grensa. På latvisk side fekk eg alt for om lag 2000 EEK. I Estland ville det ha kosta over 6000, seier Aile, og viser fram den latvisk-produserte Spaik-barnevogna.

Aile med ny barnevogn.

Sjølv om gjennomsnittsløna er lågare i Latvia, er ikkje dermed det same sagt om prisnivået. Ein av dei store artiklane i grensehandelen gjorde EU slutt på: For mai i fjor var det estiske sukkeret langt billigare enn i Latvia – om lag halv pris. Massiv privatimport til Latvia førde til at det vart sett ein kvote på tre kilo per person. Men smarte kremmarar leigde arbeidslause til å gå eller sykle att og fram over grensa. Med 50 turar på ein dag kunne ein mann for nokre kroner transportere 150 kg sukker. Men dette gjorde EU-medlemsskapen ein slutt på. Då vart sukkeret like dyrt i Estland.

Ei estisk gate i Latvia

For det meste er latviarane busette på latvisk side og estarane på estisk side, men det finst unntak. Litt utanfor sentrum ligg Põhja (dvs. Nordgata) som held fram på andre sida med latvisk namn, Savienibas (Unionsgata). Men av dei 11 husstandane der er 9 estiske. Det har vore mange pressereportasjar om dei praktiske problema til estarane i Savienibasgata. Informasjonssjef for byrådet i Valga, Hele Heletäht, fortel at lite har endra seg dei siste åra, men Schengen vil gjere alt mykje enklare.

Ein by – to land

Ei riksgrense gjennom byen er i utgangspunktet eit problem. Med samarbeidsvilje og kreativ tenking kan ein redusere problema og heller sjå på det positive potensialet i ein tospråkleg, tokulturell by. Lokalpolitikarar og engasjerte samfunnsborgarar på begge sider utviklar samarbeidet med støtte frå EU gjennom CBC-programmet i regi av PHARE (integrasjonsprogrammet for dei nye EU-landa). Valga og Valka tek i bruk røynsler frå andre grensebyar – slik som Tornio/Haparanda på den finsk-svenske grensa – og legg til rette for samkøyring av store prosjekt, så innbyggjarane på begge sider kan få glede av det.

Meelis Linnamägi frå byrådet er estisk koordinator, og kan fortelje at grensesamarbeidsprosjektet er 75 % finansiert med støttemidlar frå EU. I samband med prosjektet har byen vedteke eit slagord og fått teikna ein logo: "1 by – 2 land". Sjølv prosjektet har dei delt opp i fem arbeidspakkar. For det første betrar dei samarbeidet mellom lokale politikarar og offentlege instansar på estisk og latvisk side, til dømes gjennom språkkurs. Vidare utviklar dei felles arealplanlegging, turismestrategi, kulturpolitikk og helsevesen. Til saman skal desse innsatsområda hjelpe til å sy dei to byane saman til ein. Fleire viktige symbolhandlin-

gar har peik i same retning. I fjor vart piggtråden på grensegjerdet i sentrum teken bort, og i ein venleg kappestrid laga baka-rane frå begge sider grensepålar som deretter vart etne opp. Den latviske ambulansen får no køyre uhindra over grensa, og sjukehuset i Valga har tilsett dei første latviske lækjarane. Tanken er at det relativt nyutbygde estiske sjukehuset skal tene heile byen. Estarane vil stå for drifta, men finansieringa vil skje som eit samarbeid mellom estisk og latvisk sjukekasse.

Frå giftpøl til rekreasjonsområde

Eit anna prosjekt er rekreasjonsområdet langs Pedeli-elva i sentrum. I sovjetperioden vart både sjølve elva og området rundt svært tilgrisa. Området rundt elva blir på estisk side omdanna til rekreasjons- og grøntområde, og arbeidet held no fram på sørsida. Det skal bli ein samanhengende park, og då er det viktig at grensa om eit par-tre år på det næraste vil forsvinne.

Linnamägi vonar at byen blir attraktiv for turistar. I regi av utviklingsstrategien vil dei prioritere samkøyring av skilting og informasjon. På same vis vil dei betre samkøyring når det gjeld kulturarrangement. Det er von om at ein tur hit, eller kanskje eit opphald på nokre dagar, i enno større grad kan bli ei triveleg oppleving for dei som vil gjere seg kjent med både estisk og latvisk kultur og ein interessant tvillingby. ■

Turistinformasjonskontoret i Valga.

Aleksandra venter med lengsel på grenseavtale

Estlands-nytt har fått tillatelse til å gjengi denne artikkelen av Villu Päärt, som stod i Postimees 2. februar i år. Teksten er oversatt av Torstein Bach.

Den seks år gamle grenseavtalen mellom Estland og Russland er begge landene enige om, men ennå har ingen skrevet under på den. Ifølge avtalen skal grensa rettes opp på åtte steder der den snor seg aller mest ulogisk. Grenselinjen deler bl.a. gårder og skjærer seg gjennom veier og kraftlinjer. Det mest kjente landstykket som Estland skal få tilbake er den såkalte "Saatse-støvelen" som ligger like ved Värskä.

Hun får tårer i øynene når hun tenker på avreisen. Aleksandra Valgemets (74) låste døra si på ettermiddagen 2002, vel vitende om at hun antagelig aldri ville komme hjem igjen. – Jeg gråt. Så gikk jeg, det var det.

Nå venter hun på at den russisk-estiske grenseavtalen skal bli en realitet. Det er som et under. Ifølge den skal grensa skyves såpass mye østover at hun får mulighet til å komme hjem til sitt eget hus igjen.

Men ennå er det mange ubesvarte spørsmål omkring hvor og når avtalen blir under-

tegnet, og Aleksandra må nøye seg med huset som hun flyktet til denne skjebnesvangre vinteren. Huseieren Meelis Aianurme er en gammel bekjent. Mora arbeidet sammen med Aleksandras mor på jordene her. Nå har Meelis flyttet sin mor over i egen leilighet, mens det tomme huset i Tserebi blir passet av hennes venninne. Meelis har lovt at Alla, som Aleksandra blir kalt, kan få bo der resten av sine levedager. Hun har jo ingen andre steder å dra.

Grensa til Russland går like ved denne gården, og Aleksandras hus ligger bare et par kilometer unna.

Grensa skaper problemer

Aleksandra kom til verden i Tsilli i Setumaa sommeren 1930. Freden i Tartu var ti år gammel, og hele Setumaa lå i Estland. De hadde det bra; de hadde låve, bur, vedskjul, badstue og et fjøs bygd i stein. Ikke noe overdådig, men heller ikke fattigslig.

Aleksandra Valgemets

Selv om Sovjet overførte halve Setumaa til Pihkva fylke, forandret det ingenting. Livet gikk som før.

Den eneste veien til Aleksandras gård gikk mot Estland. Og hele livet arbeidet hun på jordene i Estland. Hun plukket stein, tørket høy og dyrket poteter.

Den store forandringen kom da russerne midt på 90-tallet satte opp en grensepost nesten på gårdstunet hennes. Deler av jorda ble liggende i Estland, mens huset og skogen ble del av Russland. Fra vinduet kunne hun se grenseposten som offisielt ble kalt grensepunkt nummer 100.

For Aleksandra betydde dette store problemer ettersom hun pleide å gå til Luhamaa for å handle og til Misso for å komme til legen. Hun hadde estisk pass i lomma, og kraftlinjene til huset hennes kom fra Estland. Da hun flyttet ut av huset ble strømledningene fjernet.

– Russerne lot meg ikke gå over grensa lenger, sier Aleksandra. På russisk side var det dårlig med veier og ingen butikker i nærheten. En gammel vei som for flere tiår siden var blitt trafikkert med hest, var overgrodd med buskas. Russerne ville slippe henne over ved Luhamaa grensepost, men dit var det seks kilometer og ingen veier.

Rein Orav, formann for grensevakten i regionen, sier at man trenger en grenseavtale for å kunne sette poteter og dyrke rødbeter. For å få lov til å kjøre traktor eller hest over grensa er det påkrevd med tillatelse fra Russland, og det er noe som tar tid.

Etter hvert ble det klart for Aleksandra at hun ikke hadde noe annet valg enn å flykte fra gården. Avreisen var vond. Kua Lilli som var så rød og fin, måtte slaktes. – God ungu som ga mye melk når hun fikk nok mat. Aleksandra minnes hvordan hun gikk bort til kua og sa: – Jeg må dra. Adjø.

Sauene og den droplete oxen fikk de ikke ta med over grensa, og derfor måtte de også tas av dage. Bare hunden og katten fikk de ta med seg.

Naboen på estisk side stilte hesten sin til rådighet for flyttingen. Det ble kjørt fem

hestelass med innbo, og i tillegg to turer med traktor.

På samme måte som hun måtte ha tillatelse fra Russland til å dyrke jorda, måtte hun ha tillatelse til å flytte. Klær, kopper og

Aleksandra (t.h.) med foreldrene foran gården som har havnet på russisk side. Bildet er tatt like etter krigen.

kar, og de fleste møblene fikk hun med seg. Men det ble også mye igjen. Husene på gården fikk hun ingenting for. Disse måtte hun bare forlate.

Tross alt noe positivt

Men flyttingen hadde også sine gode sider. I Estland fant Aleksandra endelig en ekte-mann, Jaan, som hun levde sammen med helt til han døde sist jul. Nå hviler Jaan i Luhamaa, og Aleksandra og ektemannens 95-årige far har fått to hus å passe. I fjøset har de kua Leenu, og rundt huset står det 15 bikuber.

Aleksandra har ikke vært tilbake i huset sitt på russisk side siden hun flyttet. – Det må repareres, mener hun, og det vil bli mye styr og ståk. Fjøstaket er ødelagt, og muliens helt falt sammen. Hun lurar på om vinduene fremdeles er på plass.

Aller mest lengter hun etter det nye buret. Når hun kommer over grensa, skal hun ta det ned og sette det opp igjen på gårdstunet der hun bor nå. Det kunne vært fint med flere dyr. Hun håper også at skogen på gården fremdeles står. Det var stor skog av gran og bjørk der. ■

Rapport fra Tallinna Diakooniahaigla

Ann-Elin Sletthjell, 11. februar 2005

Her kommer første rapport for i år og hilsen fra Tallinn. Vi har hatt et nydelig vintervær med 7-10 minusgrader og snø. Vakkert. Jeg har vært her i 2 uker alt, og mye har skjedd.

Sist uke var i møtenes tegn. Den nye forstanderen, Runo Lilleaasen, var her og deltok på møter i departementet, på ambasadens og medisinskolen. Hensikten med besøket var å få kjennskap til retningslinjer for midler til nye prosjekter. Norge har gitt mange hundre millioner NOK til de nye EU-landene, og da er Estland ett av dem.

Samlingsstund på diakonisjukehuset.

(foto: EELK Tallinna Diakooniahaigla)

Menighetsøsterhjemmet har planer om oppbygging av hospice i Narva, grensebyen til Russland. Det er det området i Europa med mest HIV og AIDS. Her er det stort behov for Hospice og for en god infeksjonsavdeling.

Narva kom med spørsmål om hjelp til å starte Hospice før vi begynte i Tallinn, men

vi måtte si nei på det tidspunktet. Tallinn måtte bli ferdig først. Nå står Hospice i Tallinn ferdig og de ønsker å være en kunnskapsbase der personalet fra Narva kan få komme og hospitere. Nå flytter vi fokus fra Lovisenberg til Tallinn når det gjelder Hospice. Jeg håper bare at politikerne her i Estland ser behovet og bevilger norske penger til prosjektet!

Her på sykehuset har det skjedd store forandringer, og det har gått fort, synes vi. Forrige uke hadde vi besøk av hygiene-sykepleier Bjørg Irene fra Lovisenberg, hun er en sentral person i hygiene-prosjektet.

tet her. Hun har gjort en kjempejobb. Besøket ble godt mottatt og Bjørg Irene selv var fornøyd med det hun så. Noen småting skal rettes opp, men i det store og hele var det bra. Denne uka er psykologen vår, Ingeborg Baustad, her og har lederutviklingskurs. Det er mange spennende prosesser i gang. Her spiller de rollespill og

går i dybden. Jeg synes de er tøffe, staben her! Temaene har vært den vanskelige samtalen, møteledelse og konfliktløsning. Det er så godt å jobbe sammen med Ingeborg, hun er flink. Hun er en gave til oss og prosjektet.

Nå er de i gang med estisk språkkurs for de russisktalende i staben. To ganger per uke har de undervisning. De startet med seks deltakere, og så kommer flere etter hvert, alle er ikke på samme nivå. I alt får de 60 timer. Vi eldre damene: Marit, Klara, Signe og jeg driver også med estiskkurs. Vi trenger lengre tid, har vi funnet ut. Eesti keel on raske!

Tvillingene fra Kristiansand er trofaste. De har allerede vært her i tre uker i år og kommer igjen 21. februar og skal være til 10. mars. Det er svært viktig at de er her som rollemodeller for god sykepleie nå i denne fasen da vi driver med oppbygging av sykepleie som eget fag. Det er en helt ukjent tanke her, men det går fremover også med den saken.

Studenter og elever er snart i anmarsj. Fra KVT kommer fem elever i tre uker i mars. Fra MSH kommer sju studenter fra 10. april til 19. mai. Nå er det laget retningslinjer for studenter / elever.

I går hadde vi møte med de fem frivillige besøkene, som vi har. Ørje eldretreff støtter dette arbeidet som vi tror har stor betydning. Mange trenger noen å snakke med, flere har ikke mye besøk, bra at disse flotte menneskene kommer på besøk hver uke. Det er en fin flokk med voksne, erfarne mennesker som virkelig utøver sjelesorg. De ber om litt undervisning, og i går var det Ingeborg som underviste og som ledet samtalen. Neste møte er midt i mars. Takk til eldretreffet i Ørje!!

I desember ble det holdt kurs for prester i den lutherske kirke i sjelesorg. Vi var til sammen 10 deltakere med fine og lærerike dager sammen. Runo L. og Ingeborg B. var forelesere. Dette var populært og veldig nødvendig. Det var god tilbakemelding og ønske om å fortsette. Neste sjelesorgkurs er

Signe og Klara fra Kristiansand studerer estisk i fritida. (foto: ØR)

planlagt i mai ute på øya Saremaa. I den lutherske kirken der er det en prest med pastoral-klinisk utdanning som deltok på kurset. Han er en stor ressurs, som vi vil nyttiggjøre oss.

Huset i Tähe, Tallinn. Ta kontakt med Ann-Elin om du vil bo der. (foto: ØR)

Ellers er det mulig med billig overnatting på Diakoniseret eller i Tähe hvis du vil ta en tur til Tallinn. Her er det oppreide senger, kjøkken, vaskemaskin og hva du ellers trenger av utstyr for å bo godt. Ta kontakt med Ann-Elin, tlf. 92601003, så får du bestille plass, men vær ute i god tid, det er mange etter hvert som vet om tilbudet.

Jeg er tilbake med mer nytt utpå våren.

Årets estlandsvenn

Av Ingjerd og Egil Karlsen, Rigmor og Øivind Berge, Liv og Erik Larsen, Gunn og Arne Sandvig

Vi foreslår Inger Marit Fagerli til tittelen Årets estlandsvenn. Hun bor på Svorkmo i Orkdal, blir 50 år i juni, er gift med Ole Kristian, har fire voksne barn.

Inger Marit har siden 1992 bygget opp et barnehjem for 20 etnisk russiske barn i byen Tapa, som er et jernbaneknutepunkt ca. åtte mil øst for Tallinn. Hun har gått i bresjen for dette hjemmet, Maria Lastekeskus (Maria Children Home), og dessuten har hun organisert utallige hjelpesendinger. Takket være pengegaver både fra private personer, faddere og foreninger er nå dette hjemmet et topp moderne barnehjem og et godt sted å vokse opp.

Inger Marit sørger for at støtteapparatet fungerer og at en sum svarende til 50 000 norske kroner kommer inn på kontoen hver

måned. Hun er den som hele tiden holder visjonen klart for seg og trekker i trådene.

I sommer reiste hele barnehjemmet med buss på en tre ukers turné i Norge. Det var 16 barn/ungdommer, lederen Oleg og Inger Marit. De spilte, danset og optrådte fra Valdres til Sandnessjøen og var innom mange steder rundt omkring i Norges land. Ifølge Inger Marit var de på en festreise på 160 mil.

I mange år har Inger Marit slitt med ettervirkningene av kreft, og en skulle tro hun hadde nok med egne problemer, men hun har likevel overskudd og pågangsmot til å ta seg av andre. Hun har i sannhet et stort og varmt hjerte.

Herved er estlandsvennen anbefalt.

Prosjektet trenger stadig bidragsytere. Du kan komme i kontakt med styret for barnehjemmet i Tapa på adressene:

Inger Marit
Fagerli,
7329 Svorkmo,
tlf. 72 48 44 40
eller Morten
Singsaas,
tlf. 72 48 09 45,
e-post:
offsaas@online.no

Årets estlandsvenn, Inger Marit Fagerli blir gratulert av Martin Killi. (foto: Berge)

Estiske bøker på Stavanger bibliotek

En del av esterne bak bokgaven sammen med representanter for Stavanger bibliotek.

Hvordan kan estere som kommer til Norge få tak i bøker på eget språk? Hvordan kan de komme i kontakt med andre estere i området? En nordmann som bor i Stavanger sammen med Kristel Talv fra Tallinn, er opptatt av disse problemene og forteller om en annerledes markering av Estlands nasjonaldag. Tekst og foto ved Geir Tore Aamdal

Den som flytter til et nytt land, ønsker ofte å komme i kontakt med landsmenn som er i samme situasjon. Det kan være fint å snakke med andre som opplever kulturforskjellene på samme måte, utveksle nyheter fra hjemlandet, og snakke om alt man savner hjemmefra, enten det er fjernsynsprogrammer, mat eller litteratur. Det har etter hvert dannet seg et uformelt nettverk av

estere i Stavanger-regionen. Nettverket har oppstått og vokst ganske tilfeldig. Enkelte har møttes på norskkurs, og noen har tilfeldigvis hørt at noen har snakket estisk på universitetet, flyplassen eller i byen. De siste årene har vi samlet oss på nasjonaldagen og ved andre anledninger, for å prate sammen og spise estisk mat. Til sammen kjenner vi til 25-30 estere i området. Noen er her for en periode som barnepassere eller studenter, andre har slått seg ned her.

Ulrika Hurt hadde vært innom biblioteket og funnet kun fire bøker på estisk. Savnet av estisk litteratur førte til at hun tok kontakt med Stavanger bibliotek: Hvis vi ga estiske bøker til biblioteket, ville de ta imot? Da ville det bli en egen hylle med estisk litteratur, som alle estere i området kunne få glede av. Dette var biblioteket svært positive til.

På den estiske nasjonaldagen 24. februar overleverte rogalandsestere 86 bøker til Stavanger bibliotek. Esterne bidro med mange bøker selv, i tillegg til en stor forsendelse fra den estiske ambassaden. Biblioteket hadde akkurat utvidet, og hadde en hel hylle å fylle opp med estiske bøker, både estiske klassikere, norske klassikere på estisk, kokebøker, humorbøker og filmer. Hver bok inneholder en liten lapp med e-postadresse og webadressen til det nye møtestedet for regionens estere. Estlands honorære konsul i Stavanger, Reidar Maas-eide, var til stede, det samme var bibliotekets ledelse og journalister fra Stavanger

Aftenblad og TvVest. Det resulterte i både en artikkel med bilde i avisen, og et hyggelig innslag på fjernsynet og lokalradioen.

Siden nasjonaldagen falt på en torsdag i år, ble selve festen avholdt på lørdagen. Det ble satt foreløpig ny rekord i oppmøte, hele 23 gjester, både voksne og barn, estere og norske kavalerer. Bordet bugnet av *sült* (dvs. aspik), salater, hjemmebakt brød og mange slags kaker, og vi sang både nasjonalhymnen og andre estiske sanger.

Vi håper nå at det blir lettere for alle estere i Stavanger-området å lese bøker på morsmålet og komme i kontakt med landsmenn. ■

Booker-prisen til Jaan Kross?

Sommaren 2005 vil det for første gong bli utropt ein internasjonal vinnar av Booker-prisen. Prisen er på seksti tusen pund og kan berre vinnast ein gong av same personen. Alle som skriv på engelsk eller er sette om til engelsk, kan tevla om denne prisen som heretter vil bli utdelt annakvart år, men ikkje posthumt.

Nominerte til den første prisutdelinga er m.a. Margaret Atwood, Saul Bellow (Kanada), Gabriel Garcia Marques (Kolumbia), Günther Grass (Tyskland), Ismail Kadare (Albania), Milan Kundera (Tsjekia), Stanislaw Lem (Polen), Doris Lessing, Ian Mc Ewan, Muriel Spark (Storbritannia), Naguib Mahfuz (Egypt), Kenzaburo Oe (Japan), Cynthia Ozick, Philip Roth, John Updike (USA), Antonio Tabucchi (Italia) og Abraham B. Yehoshua (Israel). Dei fleste er sette om til estisk. I tillegg til den offisielle kandidatlista kan det stilast opp andre forfattarar, og det har estarane gjort. Du kan røysta på favoritten din om du går inn på nettadressa: <http://www.manbookerinternational.com/peoples/> ■

Jaan Kross fylte 85 år den 19. februar og ble feiret en hel uke. Her fra arrangementet i Forfatterhuset. Fra høyre jubilanten selv sammen med ekspresident Lennart Meri og videre deres respektive koner, forfatteren Ellen Niit og skuespilleren Helle Meri. (foto: tf)

Avresor och hemkomster i estniskt schack, del 1

Av Erik Rosendahl

I Jaan Kross roman *Professor Martens avresa* (1984) reser hovedpersonen, som var en av deltagarna i Fredskonferensen i Haag år 1899, med tåg från Pärnu, Estlands "kuurortlinn", till Sankt Petersburg, där han innehar en professor i internasjonell rätt. Det är frestande att tolka detta så att det i själva verket är Estland, som nation, som reser i historien, men tyvärr i helt fel riktning, så småningom allt längre bort från det som professor Martens, diplomatin personifierad, står för.

Ungefär fem decennier senare befinner sig Simone de Beauvoir och Jean-Paul Sartre på resande fot i Sovjetunionen. De får veta att det endast är tillåtet att ta tåget från Leningrad till Tallinn och inte, såsom de franska celebriteterna själva önskat, att övernatta i universitetsstaden Tartu där ett universitet grundades år 1632 och där, såsom åtminstone några schackspelare vet, Lionel Kieseritsky (1803-53), redaktör för schacktidningen "Le Regence" i Paris, är född. Kieseritsky är dock framför allt känd för det "odödliga" parti schack som han förlorade mot tysken Adolf Anderssen i London år 1851. Förbudet att besöka Tartu visar att Estland bara på ett par decennier hade blivit ett slutet samhälle, en del av en totalitär stat.

Tallinn speglade Wien

Efter att ha anlänt till Tallinn imponeras Madame de Beauvoir av Estlands vackra och förmögna huvudstad som hon skildrar i sina memoarer *Tout compte fait* (Gallimard 1972). Tallinn med många kaféer där man föredrar kaffe framför vodka och äter fina bakelser påminner henne om Wien. Det är en helt annan värld jämfört med det hon just sett i Ryssland.

Estnisk idrott förefaller också ha hämtat inspiration från Wien snarare än från Moskva. Basket, rodd, cykelsport, bågskytte,

skridsko, tennis, motorsport, segling är exempel på västerländska, "borgerliga" idrottsgrenar som med framgång utövats av esterna även om de kanske inte främjats av sovjetmyndigheterna. Den baltiska nationen med ca 1,2 miljoner invånare kan också vara stolt över ovanligt många atleter: brottare, tiokampare, kulstötare, diskuskastare, maratonlöpare och tyngdlyftare, en lång tradition som år 2000 kulminerade i tiokamparhjälten Erki Nool's OS-guld i Sydney.

Schackinflytande från Wien?

Finns det kanske en "wiensk" tradition även i estniskt schack? Om den sovjetiska schackskolan alltid betonade säkert, solitt spel, förekommer det i estniska schackpartier påfallande ofta sådana romantiska och äventyrliga öppningar som Kungsgambit, Kungsindiskt försvar och Sicilianskt i alla tänkbara varianter, men också teoretiska nyheter, tidiga damdrag, fina pjäsoffer, det är kort sagt fråga om innovativt, taktiskt spel. Jag hoppas att följande partier kan bjuda på smakprov:

Paul KERES – Andrija Fuderer.

Sicilianskt, Göteborg 1955

1 e4 c5 2 Sf3 d6 3 d4 4 Sxd4 Sf6 5 Sc3 a6 6 Lg5 e6 7 f4 Db6 8 Dd2 Dxb2 9 Tb1 Da3 10 e5 Sfd7 11 f5! Sxe5 12 fxe6 fxe6 13 Le2 Sc6 14 Sxc6 bxc6 15 Se4! d5 16 0-0 Da4 17 Lh5+ Kd7 18 Txf8! 1-0

Nick de Firmian – Jaan EHLVEST.

Sicilianskt, Reggio Emilia 1989

1 e4 c5 2 Sf3 e6 3 d4 cxd4 4 Sxd4 Sf6 5 Sc3 d6 6 f4 Le7 7 Df3 0-0 8 Le3 e5 9 Sf5 Lxf5 10 exf5 Da5 11 g4 e4 12 Dd1 d5 13 g5 Sc6! 14 gxf6 Lxf6 15 Dd2 Lh4+ 16 Kd1 d4 17 Sxe4 Dxf5 18 Sg3 Lxg3 19 hxc3 dxc3 20 Ld3 Tad8 21 Dc3 De4 22 Tg1 Txd3+ 23 cxd3 Td8 24 Kc2 Txd3 25 Dxd3 Sb4+ 26 Kc3 Sxd3 0-1

Lembit OLL – Mihail Ulybin. Franskt försvar, Tbilisi 1989

1 e4 e6 2 d4 d5 3 Sc3 Lb4 4 e5 e5 5 a3 Lxc3+ 6 bxc3 Sc7 7 Dg4 0-0 8 Ld3 Sbc6 9 Dh5 h6 10 Lxh6 gxh6 11 Dxh6 Sf5 12 Lxf5 exf5 13 Sh3 f6 14 Dg6+ Kg8 15 Dh6+ Kg8 16 Dg6+ Kh8 17 0-0-0 fxe5 18 Dh6+ Kg8 19 Dg6+ Kh8 20 Td3 f4 21 Dh6+ Kg8 22 Dg6+ Kh8 23 Dh6+ Kg8 24 Tg3+!! fxxg3 25 Dg6+ Kh8 26 hxg3 Dh4 27 gxh4 Lf5 28 Dh6+ Kg8 29 Sg5 exd4 30 Th3 Se5 31 Tg3 Lg6 32 Se6 Kf7 33 Sxf8 Txf8 34 Df4+ 1-0

OS i Buenos Aires

Estlands tredje plats i schack-OS (dvs. lagtävling med fyra spelare i varje lag) i Buenos Aires år 1939 (1. Tyskland, 2. Polen) måste räknas till de bästa idrottsprestationerna i den lilla nationens historia. Ett litet land har ju sällan framgång i lagidrott; även om både Litauen och Lettland vann EM i basket på 1930-talet. Vilken tragedi att de tre bästa OS-länderna skulle drabbas så hårt av andra världskriget, Tredje Riket blev helt ruinerat, Polens förluster uppgick till fem miljoner människor (de flesta av dem civila), medan Estland ockuperades av Sovjetunionen, trots det faktum att ryssarna i fredsavtalet i Tartu (februari 1920) lovat att "för alltid" avstå från några territoriella krav på Estland. Genom att de blev Sovjetrepubliker tvingades de baltiska länderna också att utträda ur FIDE (Internationella Schackförbundet).

Tiden efter OS

Långtifrån alla återvände till Europa efter OS. Sådana mästare som österrikaren Erich Eliskases och polacken Miguel Najdorf valde att stanna i Argentina för resten av sina liv. Det gjorde också Ilmar Raud (Estland) och Movsa Feigin (Lettland). Gideon Ståhlberg, Sveriges ledande mästare, kom hem, men först år 1948.

I mellantiden hade det hänt åtskilligt i schackkretsarna. Inte mindre än fyra världsmästare hade avlidit, två av dem i USA, nämligen Emanuel Lasker (1868-1941) och Jose Raul Capablanca (1888-

1942). Den senare hade spelat sina sista partier, däribland en remi mot Paul Keres, vid schack-OS i Buenos Aires. Båda de regerande världsmästarna hade också dött, Aleksandr Aljechin, ensam och övergiven i portugisiska Estoril år 1946 och den kvinnliga världsettan Vera Menchik (1906-44) som ett av Luftwaffes offer i London. Stefan Zweig, författaren till Schachnovelle, hade flytt från Wien via London till Brasilien där han år 1942, tillsammans med sin hustru, begick självmord i staden Petropolis. Salo Landau (1903-44), Aljechins sekundant i VM-matchen 1935 och holländsk mästare 1936, mördades i Auschwitz. Lettlands storstjärna Vladimirs Petrovs, delad segrare på hemmaplan i Kemer 1937, deporterades till Vorkuta där han dog i augusti 1943. Detta uppgavs och bekräftades av KGB; dock först i slutet av 1980-talet. Även ännu yngre män drabbades av en för tidig död, t. ex. Tysklands framtidshopp Klaus Junge (1924-45) föll i en av krigets sista strider. Också två estniska bronsmedaljörer från Buenos Aires. Den 28-årige Ilmar Raud avled på ett argentinskt mentalsjukhus år 1941 och den 34-årige Gunnar Friedemann stupade vid fronten, endast fyra år efter sin fina OS-prestation (11 vinster i 17 partier).

Paul Keres

Av Estlands OS-hjältar var det endast Paul Keres som skulle slå sig ner i sitt fosterland. Han hade i sin ungdom haft en schackspalt i en tidning som, ironiskt nog, heter Vaba maa (Fritt land). Från och med början av 1950-talet fick Keres vara något av en ambassadör som, inte olik professor Martens i Kross roman, påminde världen om Estlands, i varje fall moraliska, suveränitet samtidigt som han försökte vara lojal mot ockupanterna, som naturligtvis struntade i alla internationella lagar och avtal. Så sent som år 1953, dvs. Stalins dödsår, var det fortfarande ca 80 000 balter kvar på olika arbetsläger i GULAG arkipelagen. Författaren Raimond Kaugver påstod t.o.m. i sin bok Brev från lägret att schackspelet

Paul Keres på estisk pengeseddel.

och framför allt namnet Keres räddade hans liv i Vorkuta!

Helsingfors 1952

Keres skulle debutera i det sovjetiska OS-laget i Helsingfors 1952, vid första bordet i världsmästaren Mihail Botvinniks frånvaro. Då hade Keres, Rauds och Friedemanns lagkamrat från Buenos Aires, Paul Schmidt, precis som Keres född år 1916 i Narva, redan bosatt sig i USA, efter att ha disputerat i kemi vid Heidelbergs universitet. Tysktalande Schmidt hade spelat i "stortyska" turneringar under kriget och t.o.m. blivit tysk mästare år 1941 före stortalangen Klaus Junge. Paul Schmidt vann även Estlands första internationella turnering i Pärnu 1937, före två potentiella VM-utmanare, Keres och tjecken Salo Flohr. Sic transit gloria mundi: redan i början av 1950-talet var den ungdomliga OS-kvartetten Keres-Schmidt-Raud-Friedemann ett minne blott, med spelarna spridda över hela världen, levande eller döda.

Landsflykt

Schmidt var naturligtvis inte något undantag. Madame de Beauvoir blev på sina

promenader i Tallinn överraskad av hur det i många skyltfönster visades affischer med australiska landskap. Ja, Australien, tillsammans med Sverige, Nya Zeeland och Canada, blev nya hemländer för många. Uppskattningsvis 80 000–100 000 ester, dvs. nästan 10 % av befolkningen, flydde ur landet till den fria världen. Ju längre bort, desto bättre. Det var ju så många landsmän, t. ex. författaren Jaan Kross, som deporterades till sovjetiska arbetsläger. Det fanns självklart också några schackspelare bland utvandrarerna: Tom Lepviikman och Ortvin Sarapuu skulle båda vinna nationella mästerskap i Nya Zeeland, medan Leho Laurentius, 1932 års estnisk mästare som varit med i Estlands första OS-lag i Warszawa 1935, bosatte sig i Göteborg.

Dessa väliseestlased (exilesterna) skulle för sin del se till att Estland inte glömdes bort. Vid schack-OS i Nice 1974 fick schackvärlden bevittna något helt unikt: inte mindre än fyra länder hade estniska lagkaptener: Keres för Sovjetunionen, Sarapuu för Nya Zeeland, Alexander Hildebrand för Sverige och Alar Puhm för Canada!

forts. i neste nummer

Fergeruten til Estland
Avreise hver dag
ettermiddag fra Stockholm
kveld fra Kapellskär

Stockholm – Tallinn 17.30 – 11.00

Tallinn – Stockholm 17.30 – 10.30

Kapellskär – Paldiski 21.00 – 08.00

Paldiski – Kapellskär 10.00 – 19.15

Vi er også behjelpelige med hotellovernattinger,
studieturer, skolereiser, gruppereiser, osv.

c/o Viking Reiser AS
Grensen 9A, 0159 Oslo
tlf. 23 00 34 80, faks 22 42 03 93.

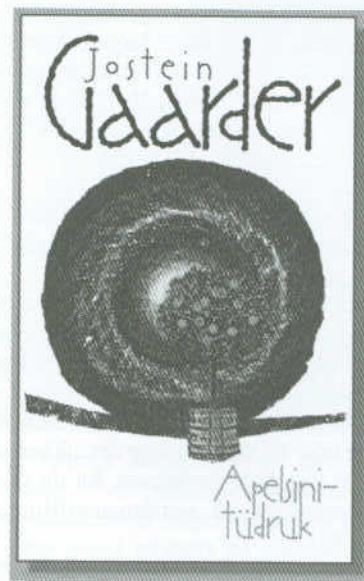
Jan -Ivar Byrkjemoen:

BØKER

Fjerde Gaarder på estisk

Jostein Gaarders *Appelsinpiken* ble lansert i Tallinn i april. Dermed har det kommet fire bøker av denne forfatteren på estisk. Først ut var *Sofies verden* oversatt av trekløveret Katrina Portnov, Henno Sonn og Karel

Zova og utgitt av Koolibri forlag. På grunn av suksessen rundt omkring i mange land hadde også det estiske forlaget store forhåpninger til *Sofies verden* og tok like godt et førsteopplag på 5 000 mot f.eks. 1 000 som er mer normalt. Boka fikk en del gode omtaler, men ble ikke den bestselleren en kunne ha ønsket seg. Likevel gav forlaget også ut *Kabalmysteriet*, oversatt av Anu Saluäär. Forlaget Kuper samarbeidet med

oversetteren Karel Zova og gav ut *Vita brevis*. Etter hvert ble Jostein Gaarder et navn i Estland. Fjernsynet viste NRK-serien som bygde på *Sofies verden*, og avisa Maaleht hadde et stort intervju med forfatteren i 2003 da han var ferdig med *Appelsinpiken*. Denne er nå kommet på Koolibri med titte-len *Apelsintidruk*, og oversetter er enda en gang Karel Zova.

Vi kan undres over hvor alle de estiske litteraturformidlerne kommer fra. Hva slags bakgrunn har de? Det kan vi svare på når det gjelder de tre unge Gaarder-oversetterne, Katrina Portnov, Henno Sonn og Karel Zova. De ble via Norsk-estisk kulturlag skaffet friplasser på norske folkehøgskoler der de var elever skoleåret 1991–92. Henno var på Svanvik folkehøgskole nesten så langt nord en kan komme i Norge. Katrina var på Utgarden på Karmøy, og Karel på Fana folkehøgskole. På skolen i Fana hadde han en inspirerende lærer som het – ja, nettopp: Jostein Gaarder! Skal vi si det sånn at Gaarder har drevet hjelp til selvhjelp. (jv, kz)

Estisk lyrikk på nederlandsk

Ein estisk lyrikkantologi, *Woorden in de wind van de Oostzee* (Ord i Austersjøvind), vart presentert i Brussel 16. februar. Boka hadde undertittelen: Estisk lyrikk i det 20. hundreåret. På 175 sider var det plass til gjendiktingar av ti framstående lyrikarar – fem kvinner og fem menn, her opprekna etter fødselsår: Karl Ristikivi (1912–77), Mats Traat (f. 1936), Jaan Kaplinski (f. 1941), Paul-Erik Rummo (f. 1942), Ene Mihkelson (f. 1944), Viivi Luik (f. 1946), Juhan Viiding (1948–95), Mari Vallisoo (f. 1950), Doris Kareva (f. 1958) og Triin Soomets (f. 1969). Som vi forstår av fødselsåra, ligg hovudvekta trass i undertittelen først og fremst på lyrikk frå dei siste tiåra av 1900-talet. Samtidig som vi gleder oss over at estisk litteratur på denne måten når ut i verda, kan vi derfor leggja til at det er poetar nok å ta av, så det kan bli fleire antologiar om gjendiktarane står på. (kb)

Vakraste boka i Baltikum

På bokmessa i Riga i mars vart det arrangert venleikstevling (missekonkurranse) for bøker utgitt i 2004.

Førstepremien gikk til Estland ved **Asko Künnap**: *Kõige ilusam sõda* (Den vakraste krigen, 2004). Asko Künnap hadde gjort alt sjølv – skrive dikta og stått for formgivning og utgiving. Observante lesarar kjenner igjen namnet. Det er den same unge mannen som har laga vignettane våre, og Estlands-nytt hadde eit dikt av Künnap på trykk i nr. 3–4, 2003.

Estland tok både gull og bronse i venleikstevlinga. Tredjepremien gikk til ei barnebok skriven av **Leelo Tungal**: *Siil Felix ja Päkapliks Kerli*, illustrert av Regina Lukk-Toompere og utgitt på forlaget Varrak.

Baltisk bokmesse vart i fjor arrangert i Tallinn, i år altså i Riga, og neste bokmesse blir i Vilnius i 2006. (olm)

Hamsun og Bojer

Estlands fotballguru, **Aivar Pohlak**, skrev en artikkel i Eesti Päevaleht (19.4.05) der han fortalte om fotballkontaktene sine med Norge. Innledningsvis nevnte han hvordan han hadde fått oppfatningene sine om landet vårt. Jo, han hadde lest bøker av Knut Hamsun og Johan Bojer, som begge er rikelig oversatt til estisk. Bojers *Den siste viking* hadde bidratt sterkt til å danne et bilde av nordmennene som sterke og alvorlige mennesker. På reisene til Norge, som det snart ble flere av, kunne en eller annen norsk roman være med i kofferten som reiselektyre.

Vi tilstår at det spørsmålet meldte seg i redaksjonen vår: Har de norske tilsvarende fotballederne lest estiske forfattere? Kultur og dannelse er så mye høyere verdsatt i Estland at det dukket opp en snikende mistanke og enda et spørsmål: Har de norske fotballederne lest Hamsun og Bojer? (jib)

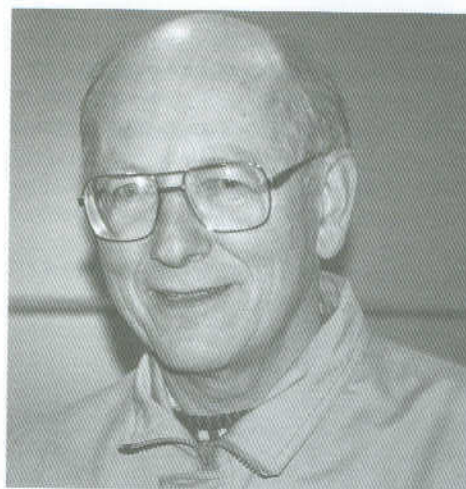
nes visualiseringer. Først ute var muligens bildehoggeren **Amandus Adamson** (1855–1929) på slutten av 1800-tallet.

Kristjan Raud (1865–1943) illustrerte 1935 jubileumsutgaven av det estiske nasjonaleposet, og nettopp Kalevipoeg-framstillingene hans er vanligvis det første som blir nevnt når denne kunstneren kommer på tale. Til dette bidrog det sikkert også sterkt at han fikk *grand prix* for de samme illustrasjonene på verdensutstillingen i Paris 1937.

Om Tauno Kangros plan skulle bli realisert, vil Tallinn få en interessant blikkfanger som noen hundre tusen reisende kan legge merke til på innseiling til havna, eller på vei ut igjen. Men dette med skulpturer har alltid vært problematisk i Estland. Hvem skal lage den? Hvordan skal den se ut? Hvor skal den plasseres? Og ikke minst: Hvem skal betale? Kjenner vi esterne rett, vil det ikke komme noen beslutning med det første, og sjansene er store for at prosjektet støver bort.

fra side 56 Norsk godseier

Hvordan har det seg at en nordmann er blitt godseier i Estland? Svaret er både enkelt og komplisert. Tvengsberg har vært i kontakt med Estland i mange år på grunn av interessene og arbeidet med svebruk og flerårig rug. Han reiste omkring i landet, holdt foredrag og ble kjent med mange estere. Den gjestfrie nordmannen huset etter hvert mange estiske studenter og idrettsmenn hos seg både i Hamar og i Oslo. En dag fikk han telefon fra en av dem om at et gods var til salgs. Han slo til, og etter en del om og men og lang papirrekke ble han godseier i Varangu i 1997.

Per Martin Tvengsberg er født i Grue Finnskog i 1936. Han arbeidet i en årrekke som fylkeskonservator i Hedmark fylke, og er blant annet ekspert på restaureringsarbeid. Han ønsker nå å restaurere Varangu herregård og føre den tilbake til det den opprinnelig var. Derfor er han på leting etter opplysninger om gårdens historie. Fortsatt finnes det hvite felter i oppsamlet informasjon. Arkivmaterialet om 1600- og 1700-tallet er ganske bra, men han har funnet lite om bygningene fra slutten av 1800-tallet. Det har heller ikke kommet fram informasjon om en oppussing som ble gjort i 1980-årene, arkivmappen hos riksantikvaren er tom.

Adelige godsherrer

Varangu gods ble utskilt i 1671. Den størstilte utbyggingen av herregårdens kjerne ble igangsatt av godseier Carl August von Berg i 1795. Ved hans død solgte enken godset til Gustav Wilhelm von Rehbinder. Den siste eieren før jordreformen 1920 var baron Nikolai Schilling. Så ble godsbygningen gjort om til skole, og fra 1960-årene tjente den en tid som kontor for skogforvaltning, men ble fraflyttet i 1974 og forfalt i rask takt.

Grønsken oppetter kalksteinssoylene var en skremmende indikator på ødeleggelsen av selve konstruksjonene. Det første som måtte gjøres, var å skifte ut tak og vinduer for å få bukt med fuktigheten. Dette var bare begynnelsen, og fortsatt står Per Martin Tvengsberg overfor et enormt arbeid. Han roser gode naboer som har hjulpet ham så vel med opplysninger som med å holde øye med eiendommen i hans fravær. Nordmannen bor 7–8 måneder av året i Estland og har lært estisk. Med stolthet viser han teksten i årets utgave av kalenderen *12 vakre herregårder*. For mai måned står det bilder av Varangu med opplysninger om den nye eieren og hvilke forbedringer som allerede er gjort. Tvengsberg kan ikke uttale seg om når herskaphuset blir ferdig restaurert. – Problemet er ikke penger, men kunnskaper. Det er kommet inn akkurat like mye penger som viten, sier godsherren.

Forvalterhuset

Like ved ligger forvalterhuset til Varangu herregård. Det er en barokk trebygning fra 1700-tallet som skal være flyttet hit fra det nærliggende Ao gods ca. 1870. Den blivende kunstneren Eduard Wiiralt (1898–1954) bodde her i omtrent fem års tid mens faren var godsforvalter (1909–18) på Varangu. I Wiiralts produksjon fra guttedagene er det bevart tegninger av landskapet og av lokale bønder.

Etter at vi har sett den store vognhallen, er omvisningen over. Godsherren byr på forfriskninger og forteller om arbeidet som

Anne-Marit Rudeng:

KUNST

Kalevipoeg

Bildekunstneren **Tauno Kangro** har laget en bronseskulptur som han gjerne vil plassere i sjøen utenfor Tallinn. I full størrelse skal den være 14 m høy og vise Kalevipoeg som bærer et nødsteft fartøy i sikkerhet på land. Dette høres ikke dumt ut, kan vi si som så herskaren av jernmenn marsjere i land på Sola for noen år siden.

Det er med Kalevipoeg som med Vårherre. Ingen har egentlig sett ham, men vi har hørt om ham og gjort oss opp visse forestillinger. Disse er delvis formet av kunstner-

Per Martin Tvengsberg har ikke store behov for luksus, og han bor i et brakkelignende hus ved siden av herskapsbygningen.

gjenstår. På hjemreisen spiser vi på en gammel kro god estisk bondemat og blir kjørt til Rakke der vi rekker toget fra Tartu tilbake til Tallinn.

Det er stigende interesse i Estland for restaurering av gamle herregårder. De fleste er meget forfalne. Ved vårt besøk var en del av arbeidet gjort inne i hovedbygningen der taket var delvis nytt. Etter besøket har vi fått vite at Tvengsberg har fått hjelp av svenske studenter. Vi refererer fra noen estiske aviser om aktiviteten på godset.

Virumaa Teataja 20.05.04:

Elleve unge svensker gjør sin obligatoriske praksis i Estland, deres vert i Varangu Mõis er herregårdens norske eier, Per Martin Tvengsberg. Til å begynne med skulle 2–3 studenter komme, men til slutt var halve årskurset interessert. På Varangu har svenskene fått arbeide med å isolere med kalk på loftet i hovedbygningen, de har malt en freske på våt mørtel på låveveggen, og de har gjort rent i kjelleren. Nåværende og blivende bygningsekspert kartla problemer og feilbehandling, og hva en skal forbedre slik at huset blir bevart. Det er klart at eterminen skal byttes ut med annet materiale og at vannet skal ledes bort fra husveggene, for det synes at på flere steder er treverk råteskadet av vannet. Forrige uke underviste den svenske eksperten Lea Täheväli Stroh, og pusse-ekspert Hans Hedlund

redegjorde for sine erfaringer bl.a. fra Kungliga Slottet i Stockholm, og de tok utgangspunkt i Knut Åkessons bevaringsmetoder. Stroh og Hedlund har i 2002 og 2003 gjennomført ca. 20 seminarer om materialer og arbeidsmetoder som har vært i bruk i flere tusen år og som er glemt nå. Man kan nå tydelig se at rappede fasader forfaller, også nye fasader forfaller fort, sa Stroh, og hun la til at nye materialer gjør saken verre og historiske bygninger blir ødelagt. Varangu herregård trenger rapping både utvendig og innvendig, der det under kalklagene er gjemt malte fresker som bør tas frem igjen.

Svenske studenter i bygningshistorie er glade for at det finnes så mange forfalne herregårder i Estland. De er her for å få praktisk erfaring. Sofia Cohen fra I. årskurs sammen med sine studiekamerater kan lære seg mer i Estland enn i Sverige. Mange estiske herregårder har ikke rukket å bli restaurert. Kommende restauratører kan her se forfallet og få erfaring med hvordan forfallet kan stoppes. Her står bygningene nakne og man kan lett se problemene. Svensken sier at noe av den beste erfaringen er at de har besøkt 7–8 herregårder per dag. Hun undres over at man her i Estland har renoverte kulturminner til og med ved bruk av plastprodukter.

Kalkseminar på Varangu Mõis.

Magasinet Maakodu tok i august 2004 opp bruken av kalk: Ingen vet hvor lenge kalk har vært brukt som byggemateriale. Noen bygninger oppført med kalkmørtel er mange tusen år gamle. Derfor trenger man ikke tvile på kalkens kvaliteter. Det har alltid vært slik at man prøver å finne noe annet, noe bedre. Da kjemisk industri begynte å tilby nye materialer, oppsto den oppfatningen at de gamle materialene var dårlige, mens de nye var holdbare og motstandsdyktige mot fuktighet og ikke trengte

vedlikehold. Etter dette er de gamle mestrenes kunnskaper blitt glemt. Derfor er det ikke så mange som kan bruke kalkmørtel og -farger i dag.

Bygningskonsulent Lea Täheväli Stroh har forsket mye omkring bruk av kalk og har også skrevet bok om dette emnet. Hun ga praktisk undervisning om kalkmørtel og kalkfarger på seminaret på Varangu herregård nå i juni. Dette var det første større arrangement på Varangu som et blivende opplæringssted for restaurering. Varangu er det rette stedet å snakke om kalk: de større husene er bygget med kalk og i nærheten ligger den gamle kalkbedriften Rakke.

Lea Täheväli Stroh er ikke overrasket over at folk ikke ser verdien av kalken. Vår tids bygningsindustri har produsert mange slags puss og bygningsplater som imiterer hva som helst av det gamle. Men erfaringen viser at det finnes ikke vedlikeholdsfrie materialer og de havner fort i søpla.

I 1960-årene begynte man å reparere

høyde. Dette fenomenet leder ikke bare vann, men også salter som er løselige i vann. Fukten ledes gjennom små porer i veggen, saltkrystaller oppstår, og is ved kulde, og dette sprenger muren i stykker og det oppstår nye sprekker og veier for vannet. Det er normalt at kalkpuss slites ned etter noen år. Nedbør og temperatursvingninger har kraftig nedbrytende virkning.

Sankthansrug

Samtidig med restaureringen av gamle herregods er interessen for gammel sankthansrug stigende. Det letes etter rugen i gamle stabbur og møller. Viio Aitsam skrev i Maa-leht 10. juni 2004 om jakten på gammel-dags rug. Om en er heldig, kan en finne flerårige sankthans-rugfrø i gamle stabbur og møller. En oppfordring til å lete etter gamle rugsorter i Estland ble sendt ut fra lærere ved Tavastehus yrkeshøgskole i Finland. Sankthansrug er kjent fra eldgammel tid. Det var korn som ble sådd i de

På eiendommen er det også et gjestehus.

fasader med sterke og tette materialer som tålte slitasje og kunne motstå regn og snø. De tenkte ikke på at fukten beveger seg i mur. – På dette punkt har konstruktørene ulike syn, sa Lea, – Det er alltid fukt i en mur som er i kontakt med fuktig mark og muren kan lede fukten opp til 40 meters

nordiske land på svemark, dvs. i asken etter nedbrent skog. Flerårsrug ble sådd før sankthans. Slik ble det grønne spirer allerede senhøstes samme år. Sauer og geiter ble gjetet direkte på rugåkeren. Nå gror det sankthansrug bare ved Varangu herregård. Besøk og henvendelser øker betraktelig. ■

Karl J. Hansen:

TEATER

Per Ananiassen (1964) dramaturg ved Trøndelag teater deltok sammen med dramaturger fra de andre nordiske land på dramadager i Tallinn i vinter. Han har sendt oss en rapport om dette viktige arrangementet som kanskje kan åpne estiske scener for nyere norsk dramatikk.

Interessa for Jon Fosse vaknar no i Estland òg.

(foto: scenekunst.no/Bjørn Moe)

Jon Fosse endeleg på estisk scene?

Nordiske dramadagar blei arrangerte i Tallinn 18.–19. februar i år. Den estiske teaterunionen, Nordisk ministerråd, Det estiske dramaagenturet og Tallinna Linna-teater samarbeidde om arrangementet og hadde i tillegg fått økonomisk støtte frå ambassadane for dei fem nordiske landa. Linnateater opna dørene og var vertskap for nordiske og estiske dramatikarar, regissørar, dramaturgar, andre teaterfolk og interesserte. Dette var andre gongen at Teaterunionen og Dramaagenturet organiserte ei offentleg lesing av utanlandske skodespel. Førre gongen var for to år sidan då det blei satsa på dramatikk frå Tyskland, Sveits og Austerrike.

I år var det altså fokus på spel frå dei

nordiske grannelanda, fire av dei blei framførte som iscenesette lesingar. Slike lesingar der skodespelarane les direkte frå manus med berre minimal førebuing og regi er enkle, og dei gjev publikum ein meir direkte tilgang til teksten utan at den er pakka inn av teatermaskineriet. Styrke og veikskap i teksten blir svært tydeleg i dette nakne formatet. For teaterfolk er *public readings* derfor eit særst nyttig verktøy for å teste publikumsreaksjonar på ein tekst, noko som vel òg var siktemålet frå arrangørane si side.

Dramadagane fungerte som ein introduksjon til tekstar og forfattarar som har det til felles at dei er kjende i heimlandet og til dels i utlandet, men dei har aldri vore spela i Estland.

For ein norsk dramaturg, som artikkelforfatteren er, har det lenge vore ei gåte kvifor ikkje Jon Fosse har funne vegen til estiske scener. Allereie i år 2000 prøvde eg å gjere teaterkjenningar i Estland merksame på Fosse. Dei eksistensielle møta mellom fāmælte karakterar og humoren mellom orda tykte eg burde passe publikum der. Men den internasjonale framgangen til Fosse har diverre enno ikkje nådd Estland – før kan hende lesinga av *Vinter* desse dagane. På andre sida kjenner ikkje norsk teater til estiske dramatikarar som Jan Tätte og Andrus Kivirähk enno. Ikkje at dei er spela så mye utanlands som Fosse, men dei er heilt klart spennande stemmer med noko å melde i ei tid då skvaldret og kommersialismen ligg som ein skugge over teater både i aust og vest.

Dei andre dramatikarane, i tillegg til Fosse, var svenske Lucas Svensson, finske Pirkko Saisio, islandske Ólafur Haukur Simonarson og danske Peter Asmussen. Fire teater hadde delt tekstane seg imellom og framførte dei i Den vesle salen på Linnateater. VAT Teater viste Svenssons *Fallna från månen*, Rakvere Teater Saisios *Tunnottomuus*, Pärnu Teater "Endla" Asmussens *Væresle med sol* og Linnateater Fosses *Vinter*. Tematisk kretsar dei utvalde stykka

om det moderne og splitta individet i rørsle mellom familie og seg sjølv, mellom arbeid og familie, mellom einsemd og kjærleik. Dei viser forvirringa og retningsløysa hos menneske utan tydeleg forankring.

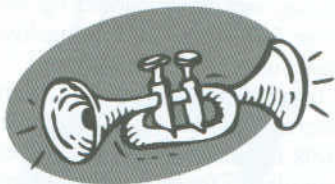
I tillegg til lesingane blei forfattarane presenterte på seminar med innlegg av teaterfolk og andre. Sjølv heldt eg eit foredrag om tilhøva for ny nasjonal dramatikk i Noreg der eg prøvde å påvise at ein må legge tilhøva til rette for dramatikk dersom ein vil betre kvaliteten. T.d. kom Jon Fosses dramatiske diktning som eit resultat av teatersjef Tom Remlovs dristige og framsynte satsing på norsk dramatikk under ein tiårsperiode på Den Nationale Scene i Bergen 1986–1995. Noreg har også mange gode økonomiske ordningar for å fremje dramatisk skriving. I tillegg gav eg ei kort generell innføring i Fosses teknikk og tematiske orientering.

Linnateater har vist seg svært interessert i å setje opp moderne utanlandsk dramatikk og var tungt til stades med skodespelar, regissør og dramaturg Ülev Aaloe, som også var kunnskapsrik moderator. Blant publikum viste dramatikar, songar og skodespelar Jaan Tätte seg, også han frå Linna-teater.

Lesinga av Jon Fosses *Vinter* var svært vart og sympatisk førebudd av regissør Anu Lamp og dei to skodespelarane Liina Olmaru og Rain Simmul, som her spela på heimebane. Med den opne og innlevande tilnærminga til dei to sjelelig forhutla karakterane i *Vinter* kunne dei ha spela stykket kor som helst og vunne publikums hjarter. Det var med andre ord ei stor oppleving å høyre *Vinter* med desse skodespelarane og i omsetjing av Eha Vain. Det er ikkje på nokon måte opplagt at Fosses korthogne replikkar høyrast bra ut i finsk-ugrisk språkdrakt.

Nordisk ministerråds kontor med direktør Kalli Klement som vertinne inviterte til mat og vin i huset ved sida av teatret som avslutning på dei vellykka dagane med skodespel frå Norden. ■

MUSIKK

Ulrika Hurt (24) fra Estland, som har bodd i Stavanger-området et par år, har sendt spalten en artikkel om estisk musikk med innlagt gratulasjon til Arvo Pärt på syttiårsdagen.

Verdensberømt estisk komponist

Mange i Norge er usikre på hvor Estland ligger, og de vet heller ikke så mye om landet, men de som er interessert i musikk, klassisk musikk og kultur, kjenner ofte godt til navnet **Arvo Pärt**. Og de som har lyttet til ett eller to av verkene hans, er begeistret og nærmest løper til biblioteket eller platebutikken for å høre mer. Og så anbefaler de musikken til flere og flere, utlendinger og nordmenn – og til estere som ikke har brydd seg med å bli kjent med kvalitetsmusikk fra sitt eget land.

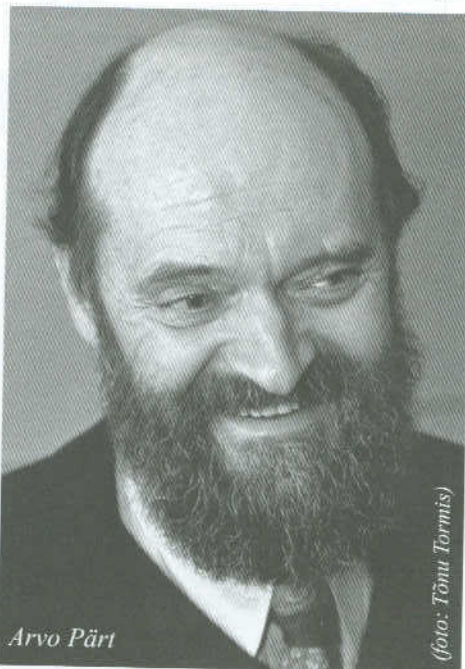
Arvo Pärt er født i 1935 i den lille byen Paide i hjertet av Estland. Han fikk piano-undervisning i Rakvere og avla siden komponisteksamen ved musikkonservatoriet i Tallinn i 1963. I årene 1958–67 arbeidet han som lydregissør i Estlands radio, og etterpå drev han som selvstendig komponist. I 1980 emigrerte han med familien til Wien, og siden har han for det meste bodd i Berlin. Størst berømmelse har han oppnådd i USA der han har hatt mange samarbeidsprosjekter. Paul Hillier, lederen for The Hilliard Ensemble, har skrevet bok om Pärt og musikken hans (Oxford University Press, 1997). I Estland har Pärt flere ganger samarbeidet med Eesti Filharmooniline Kammerkoor og dirigenten Tõnu Kaljuste.

Musikken og stilen til Pärt har forandret seg med tiden. I begynnelsen av kompo-

nistkarrieren pleide han å følge avantgarde-modernistiske bølger. Han vant en pris for unge komponister og oppviste stor variasjon i stykkene sine (musicology.com 1997). Så begynte han å strebe etter større enkelhet, og fram til 1976 utviklet han en egen personlig miniatyrstil som er helt enestående. Han har selv kalt denne stilen *tintinnabuli* – et latinsk ord som betyr 'små bjøller' (EMIK 2002).

Pärt har komponert mye for kor, orkester, piano, kammergrupper og orgel. I tillegg har han skrevet filmmusikk, eller musikken hans har vært brukt i filmer, blant annet i Hollywood-filmer som *Fahrenheit 9/11*, *Dead Man's Shoes* og *Promised Land* (imdb.com, 2005).

Pärt forsøker å få tilhørerne til å fordype

Arvo Pärt

(foto: Tõnu Tormis)

seg i seg selv, i sine indre tanker og skjulte sider i sjelen. Han prøver å si at stillheten egentlig er den beste musikken, så derfor er ro og kontemplasjon det viktigste (EMIK 2002). Store deler av Pärts musikk har også et religiøst tankeinnhold (wikipedia.org 2005).

Alle som har hørt komposisjoner av Pärts, oppfatter musikken hans som ærlig, og den kommer tilhøreren veldig nær. Selv sagt finnes det både de som liker musikken og de som ikke får kontakt med den. Men også de sistnevnte sier at den har emosjoner i seg. Mange syns at musikken snakker til dem, det er behagelig og avslappende å høre på Pärt, og samtidig veldig friskt og aktivt. Og vi snakker ikke bare om ett eller to platespor, for alle beundrere kan finne sin egen favoritt. Det er viktig å si at Pärt har noe å gi til alle. Det finnes over 70 CD-er med Pärt-musikk, de fleste har ligget på toppen av salgslistene i butikkenes avdelinger for seriøs musikk. Pärts musikk kjenner ikke grenser mellom forskjellige språk, land eller verdensdeler, den er til for folk med åpen sjel overalt på jorda.

Hvis du ikke har hørt musikken til Pärt for, anbefaler kritikere deg å begynne med

Kilder:

1. Estonian Musikk Information Centre (EMIK); 07.jaan 2002, <http://www.emic.kul.ee>,
2. Arvo Pärt; <http://www.arvopart.org>,
3. Arvo Pärt; <http://www.arvopart.info>,
4. Musicolog; 1997, <http://www.musicolog.com/part.asp>,
5. Wikipedia; 2005, http://en.wikipedia.org/wiki/Arvo_p%E4rt,
6. Movie Database; 2005, us.imdb.com/name/nm0701736.
7. List of Works; 2004, <http://www.sauchen.fsnet.co.uk/files/works.htm>.

Nordmann diska i estisk MGP

Av Kristian Bergøy

Nordmannen Bård Eirik Hallesby Norheim (f. 1973) har knytta mye av livet sitt til Estland. Det eldste vi finn i arkiva våre, er ein rapport i Norsk-estisk kulturnytt. Der fortel Bård om seg og to andre ungdommar frå Hordaland som 1992–93 budde på Mustamäe i Tallinn og arbeidde med å spreie Ten sing-rørsla. No er han tilbake i Tallinn saman med kona, Kjersti Gautestad Norheim. Dei arbeider for den evangelisk-lutherske kyrkja i Estland.

Dette er nok ikkje det ein ventar som bakgrunn for ein MGP-komponist eller -artist. Derfor var det ekstra moro at han

Te Deum, som er en perfekt innledning til tintinnabuli-stilen. Også to nyere CD-er, *De Profundis* og *Beatus*, er gode å starte med. I tillegg kan du ta deg tid til å høre på *Tabula Rasa* – et album med orkester og kammermusikk og et av de mest kjente verkene (arvopart.org).

De som har lyst til å følge med, lese mer om Pärts musikk, se på titlene til CD-ene, og i det hele tatt vite hva som skjer og hvor musikken blir spilt, vennligst kikk på nettsida <http://www.arvopart.info>.

Pärt har mottatt mange æresbevisninger. Blant annet er han æresdoktor ved musikkakademiet i Estland og universitetet i Sydney, medlem av det kongelige musikkakademiet i Sverige og æresmedlem av American Academy of Arts and Letters

På vegne av alle estiske og norske beundrere ønsker jeg Arvo Pärt til lykke på 70-årsdagen 11. september.

kom til den nasjonale finalen. Men så fulgte nedturen. Han blei diskvalifisert for brot mot reglane.

Korleis kom du på å delta?

– Som både estlandsvenn og eurovisjonsentusiast har det vore ein gamal draum å delta i Melodi Grand Prix – og då gjerne i Estland. Ein venn frå tida då eg arbeidde i Nordstrand kyrkjelyd, Jo Hegle Sjøflot, var på besøk hos oss i Tallinn i februar i fjor, som han har vore fleire gonger. Vi sat der og såg på den estiske eruovisjonsfinalen. Der deltok det eit svensk band. Då tenkte vi: Dette kan jammen vi òg gjere, for vi har

Bård Norheim og Juhan Paadam.

(foto: Eesti Televisioon)

tidlegare samarbeidd ein del musikalsk. Same våren skreiv eg ein tekst, og i løpet av sommaren skreiv vi melodien. Midt i november kom så Jo over i lag med ein gjeng frå Nordstrand, og vi spela inn songen i eit studio i Tallinn. Like før denne innspelingshelga blei vi også kjende med dei nye reglane dette året – deltakarar og songforfattarar måtte vere statsborgarar eller residentar, dvs. busette her. Dette er ein ny regel, spesiell for Estland. På grunn av det blei vi samde om at eg skulle vere deltakar, og at Jo skulle seie frå seg rettane til sin del av melodien. Dette var heilt greit for Jo, ein praksis eg i alle fall har vore borti med eit bokprosjekt tidlegare. Vi rekna med at vi på den måten oppfylte dei nye reglane. Men som det skulle vise seg seinare, var det ikkje greit for juristen i den estiske juryen.

Kva tid blei du utpeika til finalen?

– Sjølv innleveringa skjedde ikkje før midt på dagen mandag 6. desember på grunn av etterarbeid med miksing og anna i studio. Eg blei utpeika til finalen torsdag 9. desember om kvelden saman med dei andre deltakarane i ei kort tv-sending på ETV.

Korleis gjekk det til at du blei diska?

– Måndag 13. desember blei det så arrangert eit infomøte på ETV for alle deltakarane. I etterkant av møtet tok eg kontakt med leiar Juhan Paadam for å spørje om nokre av dei norske bandvennene mine eventuelt kunne syngje bakgrunnsvokal, men at eg sjølv var artist/ framfører. I den samtalen som følgde, der eg sjølv sagt fortalde heilt ope om korleis songen hadde vorte

til, kom det fram at det ikkje var i samsvar med reglane slik arrangørane tolka dei og hadde meint å lage dei. Sjølv sagt litt trist, men dette er jo ei ganske lita sak i verdssamanheng, og vi gjorde dette for moro skuld, og det ville vere særst lite triveleg å delta på falske premisser. Avisene her, Æhtuleht, Eesti Päevaleht og Postimees, dekte saka 15. desember, og alle var svært positive i haldningane til oss, vil eg seie.

Kva slags tekst og melodi var det du sende inn?

– Teksten er ein kjærleikssong til kona mi med utgangspunkt i det som står i ringane våre – Høgsongen 8,6: Set meg som segl på ditt hjarta. Melodien er ein litt kjapp ballade i valsetakt med pop-feel, men med norsk-estisk-irske undertonar. Vi sette teksten om til estisk, men han er opphaveleg skriven på engelsk, liksom alle dei andre eurovisjonslåtane i den estiske finalen i år. Låten vår kan trass i diskinga sjølv sagt bli spela i radioen, og vi kan framføre han i andre samanhengar, og det gjer vi. Det er ein god låt, anna kan vi ikkje seie.

Prøver du deg på nytt neste gong?

– Det kunne jo vore moro det. Juhan Paadam var i alle fall veldig på å invitere. Men eg får sørgje for å gjere det med estiske venner då. Hehe!

Estland har ikkje tidlegare praktisert så strenge reglar som i år, og andre land har framleis opnare tevling. F.eks. skal den estiske gruppa Vanilla Ninja representere Sveits i finalen, og nordmannen Geir Rønning skal syngje Finland inn på det musikalske europakartet. Den estiske låten er skriven av Sven Lõhmus, også kalla pop-

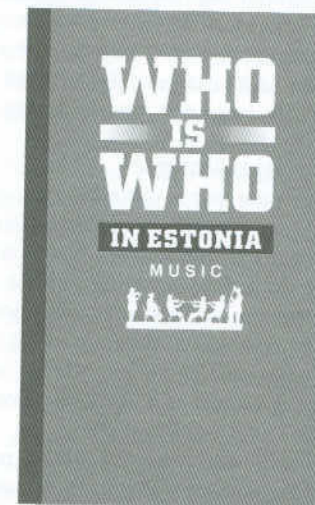
Musikkbok

Grammy er som vi vet en høyt ansett pris innen plateindustrien. I fjor gikk prisen i kategori 96 til Estland for den beste korframførelsen av klassisk musikk. På plata dirigerer **Paavo Järvi** det estiske symfoniorkesteret, og dirigentene **Tiia Loitme** og **Ants Soots** leder pikekoret Ellerhein og Estlands nasjonale mannskor. Musikken på plata er kantater av Jean Sibelius. En annen begivenhet fra fjoråret: Den unge esteren **Helena Tulve** (f. 1972) vant (overlegent, blir det sagt) i juni 2004 den internasjonale komponistkonkurransen i Paris med deltakere fra 29 land. Dette er bare to ferske eksempler på kraften i moderne estisk musikk. Og hvem har ikke hørt sagt at estisk musikk og estiske musikere er en av landets viktigste eksportartikler?

Mot en slik bakgrunn er det på tide at vi får litt organisert kunnskap om estisk musikk. Heldigvis har noen tenkt på dette behovet og har lagt fram materialet på engelsk i boka *Who is who in Estonia. Music*. Estonian Encyclopedia Publishers, Tallinn 2004. 188 pages.

Dette er ei hendig bok som inneholder presentasjoner av ca. 100 sentrale estere med musikktilknytning: komponister, dirigenter, utøvende musikere, musikkhistorikere. Straks noe blir satt på trykk, begynner aldringsprosessen. Det er derfor bra at utgangspunktet er ferskest mulig, og det

Mozart. Låten blir framført av jentegruppa Suntribe med fem medlemmar. Ei av dei har afrobakgrunn – om det kan garantere suksessen igjen liksom i 2001 då Tanel Padar gjekk til topps saman med den mørkhuda Dave Benton. Estarane fryktar sjølv at plassering deira rett etter den norske låten er uheldig for dei, fordi begge låtane er slike glade party-låtar. Norheim vil ikkje uttale seg om kva sjansar jentene kan ha, men trur ikkje at dei er heilt i favorittskiktet. Kven som vinn i Kiev, Ukraina 21. mai, vil han ikkje uttale seg om, det vil vise seg når den tid kjem. ■

er denne boka så absolutt. I farten fant jeg seks artikler om menn som var født på 1800-tallet: Heino Eller, Artur Kapp, Cyrillius Kreek, Artur Lemba, Mart Saar og Rudolf Tobias. Ellers var de fleste nålevende og i full vigør. Ganske mange er født i 1970-åra, og yngre kan en faktisk ikke vente å finne dem om de skal ha rukket å gjøre seg bemerket før de blir satt i et leksikon. Vi finner f.eks. selvsagt både komponisten Helena Tulve og den jevnaldrende dirigenten Anu Tali. De estiske damene hevder seg med andre ord bra innen musikk. Hver person er avbildet og det blir gitt biografiske opplysninger, oversikt over utdannelse, produksjon, priser osv. (jv)

ESTISK MAT

Geir Tore Aamdal har intervjuet lokale estere i Rogaland. No står turistseongen for døra, og mange nordmenn har planlagt å dra til Estland. Så i staden for oppskrifter som bind lesaren til kjøkkenet heime, ser vi på slikt som det kan vera interessant å nyta der alt har den ekte estiske smaken som berre blir tilnærma rett heime i Noreg.

Esternes hjemlengsel

Nordmenn som bor i utlandet, ber gjerne besøkende hjemmefra om å ta med brunost og lefse. Når jeg spør estere i Norge hva de savner, er det helst venner og familie. Men spør jeg videre, blir det fort snakk om maten. Det er ikke så lett å beskrive for andre hvordan noe smaker, så hva med å smake selv neste gang du er i Estland? Prøv for eksempel:

- Mørkt brød – nødvendig til ethvert måltid, også middag. Det er uunnværlig til salater.
- Salater – ofte rømmebaserte, og annerledes enn de norske majonesbaserte. Det er helt obligatorisk med to–tre forskjellige salater på bordet når det kommer gjester. Enten kjøper esteren salatene ferdig fra butikken, eller de lager dem selv til store selskaper. En annen type er den ferske grønnsaksalaten med en lett dressing av saft, eddik, olje, sukker og eventuelt krydder. Du kan få med plastbestikk fra butikken og spise salaten som god, sunn hurtigmat.
- Sure agurker – de er sure, i motsetning til de norske agurkene som er søte.
- Syltet sopp – helst selvsanket og selvsyltet, men disse selges også i butikken.
- Borsj og seljanka – to supper som selges

på glass, klare til oppvarming. Suppene er opprinnelig russiske og kjent i Norge også, men her må de lages fra bunnen av, og det blir ikke helt det samme, for viktige ingredienser som rødbeter og sure agurker smaker annerledes her til lands. Legg gjerne en god klatt rømme midt i tallerkenen med rykende suppe. Og glem ikke rugbrødet til!

- *Kohuke* – kvargbiter med sjokoladeglasur.
- Halva – en søtsak opprinnelig fra Tyrkia der sesamfrø er viktig ingrediens. Slik halva får du i tyrkiske butikker i Norge, men esterne foretrekker en type halva som er basert på finfordelte peanøtter. I tillegg kommer sukker, sirup, fett og smaktisetninger som vanilje eller kakao. Nei, det er best at du smaker selv, for summen er noe langt mer enn komponentene.

• *Öunamahl väikese piimaga* – cplenektar med en liten skvett melk. Det høres rart ut, men du verden hvor godt det er!

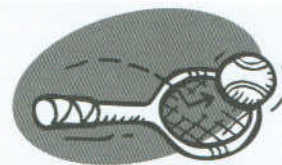
• Jogurt – som er søtere enn den norske, og i større utvalg. Har du smakt jogurt med multer og honning, eller med epler og ost?

• Forskjellig bakverk – Ta en titt på det store utvalget av delikate kaker i enhver butikk, og du forstår hvorfor det savnes. Mange har kvargfyll, for eksempel *kohupiimatasku* – vannbakkels med kvargfyll. I Norge er det under varemerket kesam kommet en type kvarg på markedet som likner mye på estisk *kohupiim*.

• Blodpølser – Ingen estisk jul uten! Det skal være med kokte poteter, tyttebær- eller tranebærsyltetøy og surkål.

Det høres rart ut at det esterne savner er f.eks. russiske supper og andre ting som ikke er opprinnelig estiske. Men det er det de er vokst opp med. Og så er det jo godt, da! En del av disse matvarene finnes det erstatninger for i Norge, selv om smaken er noe annerledes. Det er tross alt ingen sak å røre sammen en god potetsalat her også når noe skal feires. Men har du estiske venner i Norge, har du nå fått gode tips om hvordan du kan glede dem når du kommer hjem fra Estland. Reserver plass i kofferten til brød, suppeglass og annet fra lista ovenfor.

IDRETT

Uavgjort mot Russland

Sist i mars spela Estland og Russland VM-kvalifisering som enda 1-1. Det russiske laget har ingen gode minne frå Tallinn. Sist dei spela der, i påska 2002, tapte dei 2-1 i det som var annonsert som vennskapskamp, men som vart vanskeleg for dei russiske supportarane å svelgja. Estisk politi måtte ta i bruk både gummikøller og handjern. Vonbrotne russarar gjekk jamvel så langt at dei sette fyr på eit estisk flagg.

I samband med kampen no i mars var det gjort grundige førebuingar. Ganske mange russarar vart nekta visum endå om dei vifta med innkjøpte billetter. Den alvorlegaste episoden var før kampen på veg til stadion då russiske supportarar kasta ei røykbombe mot estarane. Etterpå såg politiet til at russiske og estiske supportarar følgde ulike ruter til stadion. Alle som ville inn, vart grundig granska og fråtekne alkohol og anna som kunne nyttast til å skapa ordensproblem. Dei russiske tilhengjarane vart etter kampen haldne tilbake på tribunane i 20 minutt for å bli avkjølte. Estlandsrussarane var vonbrotne over uavgjort, men letta over at det i alle fall ikkje vart tap. Politipatruljane i Tallinn vart tidobla for eit par dagar til dei russiske supportarane var heimreiste.

Samtidig med russarkampen i Tallinn spela det norske landslaget kvalifisering mot Moldova og enda opp med det same resultatet: 1-1. Her er det den skilnaden at Moldova ikkje er nokon stor fotballnasjon, dei ligg på botnen i gruppa der Noreg hadde ambisjonar om å tevla med Italia i toppen. Norskane klaga etterpå over snøslapset i Moldova som gjorde banen sleip. (olm)

Norge heldige i Tallinn

Den 20. april 2005 spilte det norske landslaget for første gang på estisk bane. Norge tok ledelsen etter 24 min. ved Frode Johnsen og økte til 0-2 ved Daniel Braaten 9 min. ut i 2. omgang. Kanskje de norske syntes dette var greit, for mot slutten av kampen var det esterne som presset og oppnådde flere målsjanser. Om lag 10 min. før full tid reduserte Aleksander Saharov til 1-2, til ellevill jubel fra 2500 blåfrosne tilskuere på tribunene, men flere mål å varme seg på fikk de ikke denne gangen.

Det er tidligere spilt fire landskamper mellom Norge og Estland. Norge har vunnet tre. I Oslo i 1932 endte kampen 3-0. Den ble spilt for 20 000 tilskuere, deriblant kong Håkon og kronprins Olav. I 1938 samme sted ble seieren så knapp som 1-0.

I en turnering på Kypros i 1995 tok Norge brakseier med 7-0. Fire år seinere hadde det jevnet seg ut, kanskje takket være treneren den gangen, islendingen Teitur Tordarson. I en turnering som ble spilt i Israel endte oppgjøret da uavgjort 3-3. Ståle Solbakken la inn det første målet for Norge (20. min.), så fulgte Roar Strand (30.) og John Carew opp (71.). Tre minutter seinere kjørte den estiske karusellen i gang med skåringer av Martin Reim (74.) og Indrek Zelinski (80. og 88.).

Ifølge FIFAs rankingliste før kampen i Tallinn i april i år lå Norge på 36. plass og Estland på 82. Øverst lå Brasil fulgt av Tsjekkia, Argentina og Frankrike. Best i Norden var Sverige på 13. og Danmark på 18. plass.

Dikostoppen

For estisk diskoskastning vart 28. april ein stor dag. Gert Kender vann ei tevling i USA på ny estisk rekord, 70,10 m og årstopp i verda. Landsmannen Märt Israel følgde opp med 63,17 m. Aleksander Tammert, bronsemedaljør frå Aten, vann ei anna tevling i USA med 67,93. Finst det andre nasjonar med tre mann som same dagen kastar over 63 m?! (olm 29.4.05)

Kort sagt

Tallinn har hotellkapasitet nok til 9500 turistar. Alt ved inngangen til mai måned var alt reservert til ut i september.

Den estiske konsumprisindeksen gikk i mars opp med 0,7 % og var på årsbasis 5 %. Størst auke var det i bustadutgifter og transport.

Arbeidsulykker er det mange av i Estland, ofte med alvorlige følger. I 2004 omkom 34 menneske i arbeidsulucker.

Ved årsskiftet budde over 18 000 estiske statsborgere i utlandet. Flest var det i Finland (4587), så fulgte Russland (2927) og Sverige (2313).

Det sit 4580 fangar i estiske fengsel. På eit halvt år er det ein auke på 200 personar. Kvar fange kostar staten 70 000 eek i året.

I finske fengsel sat det i slutten av mars over 100 estlandske fangar. Dei skal etter kvart overførast til fengsel i Estland.

Av alle vaksne finlendarar har tre av fire vore i Estland. Meir enn halvparten har vore der minst tre gonger.

Det vart i 2004 gjort om lag seks millionar båtreyser over Finskevik på ei av dei mange ferjene mellom hovudstadene Tallinn og Helsingfors.

Det norske firmaet Norfoiler legg produksjonen av bereposar i plast til Tallinn. Det er teke sikte på opp til 400 millionar posar i året, og mesteparten vil gå til eksport, mellom anna til Noreg.

Dødspromillen blant barn under eitt år gikk i Estland ned frå 1,57 i 1992 til 0,57 i 2002 og er no nede på same nivå som t.d. i England, Portugal og Italia.

Det er mange brannar i Estland. No blir det etter initiativ frå bygdekjennene sett i gang brannsløkkingskurs ute på bygdene, og staten har løyvt pengar til prosjektet.

Det bur om lag 3–4000 estarar i Ukraina, for det meste etterkommarar av estarar som busette seg der i 1860-åra etter at liveigenkapen var oppheva i 1856.

Til Estland vart det i 2004 importert 60 000 kjøretøy, av desse var 23 350 nye. Det er 571 000 registrerte kjøretøy i Estland, av dei er 471 000 personbilar.

På grunnlag av sjølvmeldingane tente den estiske skattebetalaren i fjor gjennomsnittleg 7095 eek i månaden, som var 12 % meir enn året før. 76 % leverte elektronisk sjølvmelding.

Kven stolar estaren på? Jau, 87 % har tillit til grensevakta og omtrent like mange til presidenten. Men avisene og regjeringa står lågt i kurs.

Kopieringsavgift er innført i Estland. Tanken var at alle med kopieringsmaskin betaler, men det vart enklare at staten løyver til fondet, som så deler ut pengar til dei som har opphavsrett.

Tre veker etter at den nye regjeringa tok fatt i april hadde Senterpartiet i meiningmålinga ein oppslutnad på 22 % som var fire prosent meir enn ein måned tidlegare.

I dei sentrale delane av Tallinn er kvadratmeterprisen for bustader om lag 28 000 eek. Det er ein auke på 20 % samanlikna med prisane eit år tidlegare.

Innbyggjartalet i Estland var per 1. januar 2005 nede i 1,36 millionar. Av desse budde om lag 400 000 i Tallinn.

Vellykket nasjonaldagsfeiring i Oslo

Det norske sjømannskor under ledelse av dirigenten, Eli Helene Skogvoll, (foto: Anne Ivanova)

Norsk-estisk forening hadde igjen lagt nasjonaldagsfeiringen til Cinemateket i Dronningens gate 16, Oslo. Stedet gir mulighet for å se film, som vi husker fra i fjor da *Navna på marmortavla* ble vist. Det ble ikke funnet noen passende film i år, men et så pass stort lokale viste seg i alle fall å være nødvendig for at alle skulle få plass. Det ble talt over 80 voksne. Barna beveget seg så fort at dem rakk ingen å telle.

Leder for Norsk-estisk forening, Martin Killi, holdt velkomsttalen. Ekstra festivitas ble skapt ved at Det norske sjømannskor, som i fjor deltok på sangfestivalen i Tallinn, stilte med tretti mann under ledelse av Eli Helene Skogvoll. En så viktig estisk nasjonalhymne har vi aldri tidligere hørt i Norge. Etterpå fikk vi vite at de hadde hatt Kersti Kelder som lærer før de drog til Estland på festival.

Ambassadør Juhan Haravee hilste sine landsmenn og andre festdeltakere før forsamlingen tok fatt på middagen med etterfølgende kaffe og kaker. Sopranen Kersti Ala-Murr ledet allsangen hjulpet av Anu Kübar på trekkspill, og stemingen var høy.

Markeringen av nasjonaldagen er en viktig sosial begivenhet der estere og nordmenn møter venner og får nye bekjentskaper i kretsen av estlandsinteresserte. Folk var svært så fornøyde, bare blide mennesker på alle kanter. Vi gleder oss allerede til neste år. Takk til Norsk-estisk forening som klarer å gjøre arrangementet både høytidelig og koselig. (Tiiu Teeharu)

Kersti Ala-Murr ledet allsangen akkompagnert av Anu Kübar på trekkspill. (foto: tf)

Estlands-seminar

Av Hege Boman Grundekjøn

Med 25 påmeldte ble det i lokalene til Foreningen Norden i Oslo 3. mars holdt et seminar om Estlands politikk og kultur. Arrangører var Foreningen Norden/Norden i Fokus i samarbeid med Norsk-estisk forening og Høgskolen i Oslo. Det var beregnet på lærere og andre interesserte og tok sikte på å gi en allmenn orientering. Mange av deltakerne forberedte skoleturer eller andre gruppereiser til Estland.

Fra estlandsseminaret i mars. (foto: tf)

Ambassadør Juhan Haravee holdt et innlegg om Estland og de politiske prosesser. Han tok utgangspunkt i at esterne oppfatter Estland som et kystland og en del av Norden. Han svarte på spørsmål fra salen, hvorav flere gjaldt Estland som reisemål for nordmenn. En latvisk tilhører var forundret over at esterne ikke først og fremst oppfattet seg som baltere, hvilket hun mente latvierne gjør. Ambassadøren presiserte at esterne føler seg både nordiske og baltiske! En annen tilhører viste bekymring for estiske menns fortsatt nedlatende holdninger overfor kvinner, slik nyere forskning viser.

Norges tidligere ambassadør til Estland, Kai Olaf Lie, gav en innføring om Estland i et historisk perspektiv. Han var opptatt av å fremheve esterne som historisk dels dyktige sjøfarere og dels individualistiske småbønder under herrefolkene. Historien viser at man har klart å kollektivisere landet, men aldri folkesjelen. Lie var dessuten stolt over

å vise til at det kan bevises at balterne genetisk er nordiske!

Professor Arild Sæther ved Høgskolen i Agder, som har bodd, undervist og forsket flere år i Baltikum, holdt et foredrag over temaet Det økonomiske paradigmeskiftet i Østersjøregionen. Frem til første verdenskrig var Adam Smiths teorier om frihandel det økonomiske prinsipp. Mellomkrigsårene var preget av den russiske revolusjon og kollektivismen i Sovjet og blandingsøkonomi med fascistiske elementer i resten av Europa. Etter den annen verdenskrig ble sosialistiske systemer og organisasjoner som GATT, OECD og EF etablert i vest, mens kommandøkonomien rådet i øst.

Det største paradigmeskiftet i nyere tid inntraff samtidig med Berlin-murens fall. Sovjethegemoniet brast, den ene øst-europeiske stat etter den andre kuttet forbindelsen til Moskva, og Sovjetunionen gikk i oppløsning. Det ble et skifte av økonomisk system; en spontan privatisering som sosialt sett kostet enormt mye. I Sovjetunionen ble vestlig økonomi ansett som piratøkonomi; noen har stjålet fra fellesskapet. Akkurat dette var det imidlertid som skjedde i Russland etter samveldets sammenbrudd, og det er fremdeles en stor utfordring for landet. Som medlem av EU har Estland en økonomisk vekst i positiv utvikling. Produksjonslivet er kommet i gang, – det var ingenting å bygge videre på fra Sovjet-arven, og nå kan esterne ta fatt på de sosiale oppgavene. Her nevnte Sæther at det særlig er behov for en effektiv gjennomgang av fengselsvesenet.

Statsstipendiat Turid Farbrege holdt et foredrag om estisk litteratur. Hun er den som har oversatt flest estiske bøker til norsk. Juristen Jaan Kross skriver romaner med stoff fra Estlands historie. Han er den estiske forfatteren fra vår tid som er best kjent ute i verden, flere ganger er han foreslått til nobelprisen i litteratur.

Under evalueringen vanket det mange godord, forelesernes kunnskaper og engasjement ble framhevet.

Årsmøte med stemning

Martin Killi slutta etter seks år og Else-Jannike Kuum tok over som ny leiar.

Norsk-estisk forening heldt årsmøte i Oslo 10. mars med 25 frammøtte. Alt i alt var 2004 eit godt år for NEF med fleire vellykka prosjekt. Arbeidsprogrammet for 2005 nemnde som første punkt at Estlands-nytt skal ut med 3–4 nummer. Like viktig i informasjonsarbeidet er internettopplegget. Vidare skal publikumsarrangement og samarbeid med andre organsisasjonar auka kontaktflata.

Medlemskontingenten vart fastsett til 250 kroner for vanlege medlemmer, 150 for studentar og pensjonistar, 75 for familiedlemmer, og 500 for verksemdar, kommunar og foreiningar.

Etter seks år som leiar sa Martin Killi nei til gjenvæl. Styremedlem Kai Olaf Lie sa òg nei, og Siri Berg bad om fritak. Alle tre vart takka med lovord og blomar, samtidig som det var klart at dei framleis vil halda nær kontakt med foreininga og hjelpa til med seminar, bibliotekkveldar og anna verksemd som er viktig for arbeidet til NEF.

Etter valet fekk styret følgjande samansetjing: leiar **Else-Jannike Kuum**, nestleiar **Erik Larsen**, kasserar **Svein Huseby**, sekretær **Kaarina Ritson**, styremedlemmer **Reet Busk** og **Tiina Toomet Wiker**, varamedlem **Krista Sürje**. Mannsterk valkomite for neste år vart Øyvind Berge, Arne U. Sandvig og Martin Killi.

Det er blitt tradisjon å heidra Årets estlandsvenn. Mange personar legg seg dugelig i selen, og styret hadde fått framlegg om gode kandidatar. Denne gongen var det **Inger Marit Fagerli** frå Svorkmo som tok imot diplom og blomar. Ho var til stades og gav eit gripande innsyn i arbeidet som blir drive for vanskelegstilte barn i Estland. Meir om Årets estlandsvenn side 30.

Som så ofte før passa **Gunn Sandvig** på at det var kaffimat, ho hadde både baka kake og svinga vaffeljernet. Praten gjekk uvanleg livleg i kaffipausen. Møta i NEF er eit framifrå høve til å treffa andre med estlandsinteresser, og det vart godt utnytta denne gongen.

Etter pausen vart det song av **Kersti Ala-Murr** (sopran) og **Triin Maran** (alt). Dei hadde vald kjende estiske songar og skjemteviser som dei framførde med stor virtuositet og hausta stormande applaus. Merk deg namna og grip sjansen neste gong dei opptrer! (tf)

Songkunstnarane Triin Maran og Kersti Ala-Murr underheldt med estiske songar.

Adresser og telefonnummer

Alle estiske fasttelefonar har sju- og mobiltelefonane åttensifra nummer. Om du ringjer frå Noreg til Estland og nyttar det vanlege telefonnettet, skal du først taste 00 372. Så legg du til retningsnummer, f.eks. 6 til Tallinn og 7 til Tartu, og så abonnentnummer. Eit fullstendig Tartu-nummer vil frå Noreg sjå ut omtrent slik: 00 372 712 3456. Innanfor Estland tastar du 712 3456.

Med fasttelefon frå Estland til Noreg tastar du først 00 47 og deretter norsk abonnentnummer med åtte siffer. Med mobiltelefon startar du med +47.

Ringjer du med norsk mobiltelefon til Estland, tek du først estisk prefiks +372.

Korrekt måte å gruppere estiske fasttelefonnummer på er 3+4, dvs. 449 9123, mobilnummer går som 4+4, dvs. 5656 5666.

Norsk-estisk forening tek ikkje ansvar for eventuelle feil.

Adresser i Estland:

Kgl. Norsk Ambassade (Norra saatkond),
Harju 6, EE 15054 Tallinn, tlf. 627 1000,
faks 627 1001, e-post: emb.tallinn@mfa.no.
Ambassadør: Per Kristian Pedersen.

Nordisk ministerråds informasjonskontor
(Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo),
Lai 29, EE 10133 Tallinn, tlf. 627 3100,
faks 627 3110, e-post: info@nmr.ee,
nettstad: www.nmr.ee.

Nordisk ministerråds informasjonskontor
(Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo),
Raekoja plats 8, EE 51004 Tartu, tlf. 742 3625,
faks 744 1241, e-post: madis@nmr.ee.

Eesti instituut, Suur-Karja 14, Postkast 3469,
EE 10140 Tallinn, tlf. 631 4355, faks 631 4356,
e-post: einst@einst.ee. Leiar: Lore Listra.

Eesti-Norra Selts (Estisk-norsk forening),
leiar Eha Vain. Adresse, telefonnummer,
faks og e-post som for Nordisk ministerråds
informasjonskontor i Tallinn.

Tartu Norra Selts (Norsklaget i Tartu),
adresse som for Nordisk ministerråds informas-
jonskontor i Tartu,

Adresser i Noreg:

Republikken Estlands ambassade, Parkv. 51,
0256 Oslo, tlf. 22 54 00 70, res.: Oscarsgt. 26 B,
0244 Oslo. Ambassadør: Juhan Haravce.

Estlands æreskonsul i Bergen, Tor Øystein Enge,
tlf. 55 21 54 00, Förtunen 1, Pb. 1124 Sentrum,
5809 Bergen, e-post: enge@stieglers.no.

Estlands æreskonsul i Trondheim, Trond Bern-
hard Brekke, tlf. 73 80 21 50, Schultzgata 1,
7013 Trondheim, e-post: trond.brekke@bbrekke.no

Estlands æreskonsul i Stavanger, Reidar Maaseide,
tlf. 51 63 50 00, Svanholmen 5, 4033 Forus,
e-post: malthus@malthus.no.

Estlands æreskonsul i Tromsø,
Per Trygve Kongsnes, tlf. 77 60 35 00,
Fr. Langes gt. 20, 9258 Tomsø,
e-post: per.kongsnes@bedriftskompetanse.no.

Norsk-estisk forening, sjå siste side.

Estlands-nytt, sjå side 2.

Estlandsforeningen i Midt-Norge.
Ann-Elin Slettahjell, Åstun, 7070 Bosberg,
tlf.: 73 95 01 25, e-post: aesletta@hotmail.com.

Foreningen Norden, Harbitzalleen 24, 0275 Oslo,
tlf 22 51 67 60, foreningen@norden.no

Norsk-estisk forening på nettet: <http://www.norsk-estisk.org>

Ajourføring blir utført av Kari Helene Partapuoli

som har adresse: parta@post.tele.dk

Send e-postadressen din til Kari Helene Partapuoli,
så får du rask medlemsinformasjon.

Norsk-estisk sankthans

Det blir sankthansfeiring i år som alle år.

Idet vi går i trykken er det enda ikke bestemt hvor vi samles.
Interesserte bes innhente informasjon når dagen nærmer seg.

Da kan du spørre Else-Jannike Kuum på tlf. 22 50 63 86,
eller Reet Busk på tlf. 22 27 64 48, e-post: reet@online.no.

Endelig estiskkurs!

I samarbeid med Foreningen Norden, Norden i Fokus
blir det fra begynnelsen av september estiskkurs på Skøyen en gang i uka,
minst 15 timer, kursavgift 1000 kroner.

Kontaktperson for påmelding hos Norden i Fokus:

Bente Jørgensen tlf. 22 51 67 60, e-post bente@norden.no.

Du får også informasjon av Else-Jannike Kuum 22 50 63 86 (priv.).

Norden i Fokus er Nordisk Råds og Nordisk Ministerråds kultur- og infor-
masjonsprogram på Abbediengen hovedgård, Harbitzalleen 24, Oslo.
Vi inviterer institusjoner, organisasjoner og enkeltpersoner til samarbeidspro-
sjekter av nordisk karakter, og tilbyr markedsføring av nordiske arrange-
menter gjennom regelmessige annonser, programbrosjyrer, nettsider m.m.

Estisk-norsk blandet kor

Sangglade bes kontakte Kersti Kelder
tlf. 63 87 22 37, e-post: kersti.kelder@mail.ee

Kohvikuõhtu

Iga kuu esimesel kolmapäeval kell 18.00 on Eesti Seltsi kohvikuõhtu
Café Onkel Donaldis, Universitetsgt. 26, 0162 Oslo
e-mail: estselts@start.no

Møte med norsk godseier i Estland

Varangu herregård.

Tekst og foto ved Elena Jacobsen

En kald oktobermorgen 2004 reiste min mann og jeg med buss fra Tallinn til Rakvere, byttet over til en annen buss og ankom Väike-Maarja der vi ble møtt av vår vert, Per Martin Tvengsberg. Han kjørte oss til Kiltisi slott, som er under restaurering. Hovedbygningen har siden 1920 vært brukt som skole, og vi fikk hilse på

skolens nåværende rektor. Han fortalte oss litt av slottets og skolens historie. Etterpå fortsatte turen til Varangu herregård, som også blir restaurert. Hovedbygningen ligger nydelig til i en park, og på avstand ser det riktig pent ut. Herregården eies av **Per Martin Tvengsberg** som bor der en del av året, holder oppsyn med arbeidet og deltar aktivt i det.

→ side xxx

Norsk-estisk forening (Norra-Eesti Ühing)

Nettsted: <http://www.norsk-estisk.org>

Leder: **Else-Jannike Kuum**, Vækerø terrasse 10 B, 0282 Oslo, tlf. 22 50 63 86, Henvendelser om medlemskap til kasserer **Svein Huseby**, Dønskivn. 70 c, 1346 Gjettem, tlf. 67 54 38 82, e-post: s.huseby@frisurf.no.

NEF postgirokonto 0540 084 5486.